

Warszawa, 21-06-2023 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji

KMP.571.2.2023.RK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji
Zakładu Karnego w Łowiczu**

1. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹. Polska przystąpiła do OPCAT na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie i stanowi on część krajowego porządku prawnego (art. 87 i 91 Konstytucji). Podpisując OPCAT, Polska zobowiązała się do utworzenia krajowego mechanizmu prewencji, którego funkcję wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą działającego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)².

KMPT ma dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa – strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia

---

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2023 r., poz. 1058).

organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem³. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej⁴”.

Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie swojej wizyty członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urządzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁵. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁶.

Spostrzeżenia KMPT czynione podczas wizytacji opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁷.

KMPT nie jest organem dochodzeniowo-śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁸. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur i złego traktowania osób pozbawionych wolności oraz zaproponowanie rozwiązań mających na celu wyeliminowanie tego ryzyka. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ⁹ oraz zalecenia organów międzynarodowych.

W każdym przypadku, kiedy przedstawiciele Krajowego Mechanizmu ujawnią ryzyko zaistnienia naruszeń praw osób pozbawionych wolności (nawet jeśli jego

---

³ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁴ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁵ Zob. art. 20 OPCAT.

⁶ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁷ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. przykładowo Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2021 r., Część II – Jak pracuje KMPT?

⁸ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, pkt 6. Zobacz również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, New York and Geneva 2018, s. 4-6.

⁹ Zob. art. 19 pkt b OPCAT.

istnienie wynika jedynie z relacji osób pozbawionych wolności), KMPT jest zobowiązany do wydania odpowiedniego zalecenia w raporcie. Dlatego też na zalecenia końcowe w niniejszym raporcie należy patrzeć nie tylko przez pryzmat nieprawidłowości, które już zaistniały, lecz także przez pryzmat prewencji.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. osadzony, funkcjonariusz Służby Więziennej, osoba odwiedzająca) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie od tego, czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że „żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób”.

W czasie swojej wizyty przedstawiciele KMPT zdecydowali o przeprowadzeniu ponownych rozmów z niektórymi osadzonymi, z którymi już wcześniej rozmawiano, w celu upewnienia się, że nie byli oni rozpytywani co do ich przebiegu i nie ponieśli żadnych negatywnych konsekwencji w związku z rozmowami. Do wizytujących docierały bowiem sygnały, że osadzeni boją się ewentualnych represji i byli w przeszłości straszeni przez funkcjonariuszy odwetem, jeśli poskarżą się na ich złe potraktowanie. Wizytujących zaniepokoił też stan psychiczny jednego z osadzonych, który opisując jego złe traktowanie przez funkcjonariuszy, był bardzo poruszony i towarzyszyły mu silne emocje. Po pewnym czasie osadzony poprosił o możliwość przerwania rozmowy, żeby mógł udać się do celi, gdyż bał się, że zbyt długa rozmowa może zostać źle odebrana przez funkcjonariuszy.

W czasie ponownych rozmów jeden z osadzonych wskazał, że gdy szedł skorzystać z telefonu, został spytany przez funkcjonariusza, co mówił w czasie rozmowy z przedstawicielką KMPT. Miał odpowiedzieć, że „nic”, co spotkało się z uwagą funkcjonariusza, że „i tak się dowie”. Taka postawa świadczyłaby o naruszeniu zasady poufności rozmów, którą gwarantuje OPCAT, zaś całość przekazanych informacji budzi obawy o możliwość naruszenia zakazu represji wobec osób, które zdecydowały się na rozmowę w czasie wizytacji.

KMPT rekomenduje Dyrektorowi jednostki podjęcie efektywnych działań w celu zapewnienia, że wszystkie osoby, z którymi przedstawiciele KMPT przeprowadzili rozmowy, nie są przepytywane na okoliczność ich przebiegu i nie doświadczyły żadnych represji w związku z nimi, stosownie do wymogów art. 20 pkt d i art. 21 ust. 1 OPCAT.

3. Uwagi wstępne na temat wizytacji

Na podstawie art. 19 OPCAT oraz na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 6–9 marca 2023 r., przedstawiciele KMPT przeprowadzili wizytację Zakładu Karnego w Łowiczu, przy ul. Wiejskiej 3 (dalej jako: Zakład, jednostka). Jej celem było sprawdzenie sposobu traktowania osadzonych przebywających w jednostce penitencjarnej i warunków detencji, w celu wzmocnienia ich ochrony przed ryzykiem tortur i innych form okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania albo karania.

W skład zespołu wizytującego wchodził: Klaudia Kamińska i Rafał Kulas (prawnicy), Aleksandra Osińska (psycholożka), Aleksandra Nowicka (kryminolog, specjalista ds. bezpieczeństwa wewnętrznego). Przedstawicielom KMPT towarzyszyła ekspertka zewnętrzna z zakresu psychologii – Paulina Siwiec. Wnioski z przygotowanej przez nią ekspertyzy zostały włączone w stosownym zakresie do treści niniejszego raportu.

W trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT:

- przeprowadzili wstępną rozmowę z ppłk. Robertem Fijałkowskim (Dyrektorem Zakładu Karnego w Łowiczu) i innymi funkcjonariuszami Służby Więziennej,
- dokonali oglądu wybranych przez siebie pomieszczeń jednostki, terenu zewnętrznego i dwóch pojazdów Służby Więziennej przeznaczonych do transportu osadzonych,
- przeprowadzili poufne rozmowy z osadzonymi i personelem,
- zapoznali się z prowadzoną na miejscu dokumentacją, w tym dokumentacją medyczną i informacjami zgromadzonymi w Centralnej Bazie Osób Pozbawionych Wolności,
- wykonali dokumentację fotograficzną i dokonali pomiaru powierzchni wybranych przez siebie cel mieszkalnych.

Swoje wstępne uwagi przedstawiciele KMPT przekazali Dyrektorowi jednostki oraz jego zastępcom, w czasie rozmowy podsumowującej wizytę. Po zakończeniu wizytacji dokonano analizy przekazanej przez Dyrektora Zakładu dokumentacji,

informacji pisemnych i nagrań audio-video z użycia środków przymusu bezpośredniego.

Niniejszy raport wskazuje problemy systemowe wymagające zmiany obowiązującego prawa (pkt 5) oraz obszary wymagające ulepszeń, istotne z punktu widzenia prewencji tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania (pkt 6).

4. Charakterystyka jednostki

Zakład Karny w Łowiczu jest jednostką penitencjarną przeznaczoną dla mężczyzn. Osadzone są w niej osoby tymczasowo aresztowane i skazani recydywiści penitencjarni odbywający karę w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego i półotwartego. W Zakładzie funkcjonuje oddział terapeutyczny dla osób uzależnionych od innych niż alkohol substancji psychoaktywnych (o pojemności 42 miejsc) oraz ambulatorium z izbą chorych, dysponujące 3 celami o łącznej pojemności 8 miejsc.

Ponadto jednostka została wyznaczona przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej do osadzania w niej skazanych recydywistów penitencjarnych odbywających karę w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego (R-1), którzy poruszają się na wózkach ortopedycznych¹⁰.

Pojemność jednostki penitencjarnej wynosiła 713 miejsc zakwaterowania. W pierwszym dniu wizytacji stan ewidencyjny osadzonych wynosił 658 osób.

Jednostka podlega pod Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Łodzi. Nadzór penitencjarny sprawuje Sąd Okręgowy w Łodzi, VI Wydział Penitencjarny.

5. Problemy systemowe

5.1. Powierzchnia celi mieszkalnej

Pomiar powierzchni wybranych cel mieszkalnych wykazał, że osadzeni mieli zapewnione 3 metry kwadratowe przestrzeni życiowej w przeliczeniu na jedną osobę (z wyłączeniem powierzchni kąpaka sanitarnego). Metraż ten jest wprawdzie zgodny z

---

¹⁰ Zob. Przeznaczenie zakładów karnych i aresztów śledczych określone przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, dostępne na stronie: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-przeznaczenie-zk-i-as> [dostęp: 31 maja 2023 r.].

prawem krajowym¹¹, nie spełnia jednak standardów i zaleceń Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)¹² i Podkomitetu ONZ ds. Zapobiegania Torturom oraz innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu, Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (SPT)¹³.

Minimalny standard powierzchni mieszkalnej w celi przypadający na jednego osadzonego rekomendowany przez CPT wynosi 4 metry kwadratowe w celach wieloosobowych oraz 6 metrów kwadratowych w celach jednoosobowych (do metrażu nie wlicza się kącika sanitarnego).

Powyższy problem ma charakter systemowy, wymagający zmiany prawa i skorygowania oficjalnej pojemności jednostek penitencjarnych. Był on już sygnalizowany Ministrowi Sprawiedliwości przez Rzecznika Praw Obywatelskich¹⁴ oraz wskazywany w raportach KMPT¹⁵.

Niezapewnienie powyższego standardu znacznie zwiększa ryzyko naruszenia zakazu tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania określonego w art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i odpowiedzialności prawnej przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu¹⁶.

5.2. Standard dotyczący liczby psychologów penitencjarnych

Zgodnie z obecnie obowiązującym standardem, jeden psycholog może prowadzić badania psychologiczne, udzielać pomocy psychologicznej oraz obejmować odpowiednimi oddziaływaniami grupę nieprzekraczającą 200 osadzonych¹⁷.

---

¹¹ Zob. art. 110 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2023 r., poz. 127).

¹² Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 59 i 67. Zob. również dokument pt. „Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards”, 15 grudzień 2015 r., CPT/Inf (2015) 44 oraz Trzydziesty Pierwszy Raport Generalny CPT za 2021 rok, CPT/Inf (2022) 5, § 84-107.

¹³ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, § 80-81.

¹⁴ Zob. Wystąpienia RPO do Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 maja i 29 lipca 2016 r., KMP.571.5.2016.RK.

¹⁵ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2021 r., s. 52-53.

¹⁶ Zob. Wyrok ETPC w sprawie Muršić v. Chorwacji z dnia 20 października 2016 r. [Wielka Izba], skarga nr 7334/13.

¹⁷ Zob. Zarządzenie Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.

W ocenie KMPT standard określony przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej jest zbyt niski i nie przekłada się na efektywność oddziaływań psychologicznych. Ponadto, jak podkreśla Najwyższa Izba Kontroli, „bardzo duża liczba osadzonych przypadająca na jednego psychologa, skutkuje ograniczoną możliwością, nawet pilnego, badania osoby zgłaszającej myśli samobójcze, czy też objęcie opieką i przygotowanie zaleceń dla osób objętych kartą OZS. Wątpliwości te dotyczą także realnej możliwości udzielenia pomocy osobom potrzebującym, choćby w ramach interwencji kryzysowej”¹⁸.

Problem ten był już sygnalizowany Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej¹⁹ oraz wskazywany w raportach rocznych KMPT²⁰ i w dalszym ciągu pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich.

5.3. Dokumentowanie obrażeń

Osoby przyjmowane do jednostki spoza systemu więziennictwa są badane przez lekarza w terminie do trzech dni od dnia przyjęcia. Tymczasem zgodnie ze standardami i zaleceniami CPT takie badanie powinno być przeprowadzone w ciągu 24 godzin od przybycia do jednostki celem ujawnienia i udokumentowania oznak tortur i złego traktowania. Badanie powinien przeprowadzać lekarz lub pielęgniarka pracująca pod nadzorem lekarza²¹.

Osadzeni przyjmowani po transporcie z innych jednostek penitencjarnych nie są co do zasady poddawani badaniu medycznemu przy przyjęciu, chyba że zaistnieje taka potrzeba. Takie badanie ma miejsce przed transportem w jednostce, z której są wywożeni. W ocenie KMPT taka praktyka utrudnia wykrycie oznak złego traktowania, do którego mogło dojść przykładowo w czasie transportu. Z tego też względu profilaktycznemu badaniu medycznemu powinni być poddawani także osadzeni przetransportowani z innych jednostek.

Z przeprowadzonych rozmów z osadzonymi wynikało, że badanie medyczne często ma powierzchowny charakter i ogranicza się do zebrania wywiadu od pacjenta

---

¹⁸ Zob. Sprawozdanie NIK z wyników kontroli pt. „Bezpieczeństwo osadzonych” z 2020 r., KPB.430.002.2020, nr ewid. 52/2020/P/19/040/KPB, s. 58.

¹⁹ Zob. Wystąpienia RPO do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 17 maja 2016 r., 19 lutego 2019 r. oraz 10 listopada 2020 r., KMP.571.8.2016.

²⁰ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2021 r., s. 53-54.

²¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 78, Dwudziesty Trzeci Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2013) 29, § 73.

bez przeprowadzenia badania fizykalnego. Zaobserwowane obrażenia są odnotowywane w książeczkach zdrowia osadzonych. Personel medyczny nie wykonuje jednak zdjęć obrażeń i nie stosuje rekomendowanego przez CPT formularza do oznaczenia umiejscowienia obrażeń z wizerunkiem sylwetki człowieka (tzw. mapy ciała)²².

Personel medyczny zdawał sobie sprawę z istnienia Protokołu stambulskiego, jednak nie był on stosowany w praktyce. Personel ten nie przeszedł też fachowego, praktycznego szkolenia w tym zakresie.

Podkomitet ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT) podkreśla, że Protokół stambulski stanowi niezbędne narzędzie wykrywania, dokumentowania, zgłaszania i jako takiego powstrzymywania tortur i złego traktowania²³. Nie tylko pomagają we wczesnej identyfikacji ofiar i dokumentowaniu traumy, ale również w ocenie potrzeb i dostosowaniu do nich odpowiedniej opieki²⁴.

Stosowanie Protokołu stambulskiego rekomendują również Komitet Przeciwko Torturom (CAT)²⁵, Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)²⁶ i Specjalny Sprawozdawca ds. Tortur²⁷.

Kwestia odpowiedniej dokumentacji obrażeń osadzonych (w tym potrzeby rejestrowania obrażeń za pomocą map ciała i upowszechnienia wiedzy o Protokole stambulskim) oraz opracowania procedury postępowania w przypadku podejrzenia tortur lub innych form niewłaściwego traktowania stanowi problem systemowy, który był już sygnalizowany Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej. Prowadzona w

---

²² Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 80. Zob. też uwagi i zalecenie CPT przedstawione w raporcie z wizyty ad hoc w 2019 r., CPT/Inf (2020) 31, § 26.

²³ Zob. Uwagi i zalecenia SPT przedstawione w raportach z wizyt w: Polsce [CAT/OP/POL/ROSP/1, § 55], Wielkiej Brytanii [CAT/OP/GBR/ROSP/1, § 69 i 71], Portugalii [CAT/OP/PRT/1, § 34, 89, 93], Hiszpanii [CAT/OP/ESP/1, § 46, 63-64, 70] i Brazylii [CAT/OP/BRA/3, § 20-22, 34, 89, 93].

²⁴ Zob. również wspólne oświadczenie CAT, SPT, Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur i Rady Powierniczej Dobrowolnego Funduszu ONZ na rzecz Ofiar Tortur z dnia 25 czerwca 2019 r., dostępne na stronie: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24739&LangID=E> [dostęp: 31 maja 2023 r.].

²⁵ Zob. Konkluzje i zalecenia CAT dla Polski, 29 sierpień 2019 r., CAT/C/POL/CO/7, § 27 i 28.

²⁶ Zob. Raporty CPT z wizyt w: Mołdawii [CPT/Inf (2020) 27, § 29], Macedonii Północnej, [CPT/Inf (2021) 8, § 29], Portugalii [CPT/Inf (2020) 33, § 71 i 72], Danii [CPT/Inf (2019) 35, § 20] i Gruzji [CPT/Inf (2019) 16, § 80].

²⁷ Zob. Raporty Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur: z dnia 16 lipca 2021 r. [A/76/168, § 22, 25, 34, 66 pkt g)], z dnia 20 marca 2020 r. [A/HRC/43/49, § 13, 21] oraz z dnia 20 lipca 2018 r. [A/73/207, § 77 pkt e)].

tym zakresie korespondencja nie doprowadziła jednak do zmiany praktyki, co jest niepokojące z punktu widzenia skutecznego przeciwdziałania torturom²⁸.

5.4. Aktywność osób tymczasowo aresztowanych

Osoby tymczasowo aresztowane większość czasu spędzają w celach mieszkalnych. Przez godzinę dziennie mogą korzystać ze spaceru, mają dostęp do świetlicy i biblioteki.

Tymczasem zgodnie ze standardami i zaleceniami CPT wszystkie osoby tymczasowo aresztowane powinny spędzać rozsądną część swojego czasu (tj. minimum 8 godzin dziennie) poza celą mieszkalną i być angażowane w celowe, różnorodne działania typu praca (najlepiej o wartości zawodowej), edukacja, sport, rekreacja itp. Im dłuższy okres tymczasowego aresztowania, tym bardziej zróżnicowany powinien być reżim w stosunku do tych osób²⁹.

SPT podkreśla, że programy zajęć dla osadzonych odgrywają ważną rolę w ich dobrym samopoczuciu i bezpieczeństwie w jednostce penitencjarnej. Wymuszona bezczynność zwiększa bowiem napięcie i może mieć poważne konsekwencje dla zdrowia i dobrego samopoczucia osadzonych, także dla przyszłej reintegracji po opuszczeniu zakładu. Skrajna i wymuszona całkowita nieaktywność w dłuższym okresie może stanowić nieludzkie traktowanie³⁰.

Zgodnie z Europejskimi Regułami Więziennymi rygor, jakiemu podlegają więźniowie, powinien zapewniać im zrównoważony program aktywności. Rygor ten powinien pozwalać więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza ich celą dla zapewnienia właściwego poziomu interakcji³¹.

---

²⁸ Zob. Raporty roczne KMPT za lata: 2019 – s. 77-78 i 2020 – s. 76-78. Zob. również raport tematyczny KMPT pt. „Prawa człowieka w miejscach izolacji. Jak Polska wdraża w praktyce zalecenia międzynarodowych organów ds. zapobiegania torturom (CPT i SPT)”, Warszawa 2021, pkt 50.

²⁹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 73.

³⁰ Zob. Raport SPT z wizyty w Beninie w 2008 r., CAT/OP/BEN/1, § 273.

³¹ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów, Reguły 25.1 i 25.2.

5.5. Wpływ programu „Nowoczesne Więziennictwo” na realizację podstawowych praw osób osadzonych

W 2022 r. doszło do znaczącej nowelizacji przepisów kodeksu karnego wykonawczego³², stanowiącej element realizowanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości programu „Nowoczesne Więziennictwo”. Zgodnie z założeniami twórców programu, przyjęte rozwiązania stanowić mają największą od ćwierćwiecza zmianę w polskim więziennictwie, a założenia projektu opierają się m.in. na: zmianie warunków korzystania przez skazanych z opieki zdrowotnej, wzmocnieniu bezpieczeństwa w zakładach karnych, lepszym wyszkoleniu i skuteczności Służby Więziennej czy zwiększeniu dostępności pracy dla osadzonych³³.

RPO już na etapie legislacyjnym przedstawiał liczne uwagi na temat proponowanych zmian, dotyczące m.in.: realizacji prawa osób pozbawionych wolności do składania skarg i wniosków, przeprowadzania kontroli osobistych wobec osadzonych, a także realizacji prawa do obrony i kontaktu ze światem zewnętrznym³⁴. W późniejszym czasie opiniował także projekty aktów wykonawczych do znowelizowanego kodeksu.

Z informacji uzyskanych w trakcie rozmów z osobami osadzonymi w wizytowanej jednostce wynika, że szczególnie dolegliwe są dla nich zmiany dotyczące warunków korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych, zlokalizowanych w oddziałach mieszkalnych (zob. pkt 6.6 raportu). Porządki wewnętrzne mocno limitowały też kontakty telefoniczne z obrońcami lub pełnomocnikami (zob. pkt 6.7 raportu).

Uwagę wizytujących zwróciły także dodatkowe restrykcje względem osadzonych, wdrożone na mocy decyzji Dyrektora Generalnego Służby Więziennej³⁵. Zmiana praktyki postępowania z osobami przebywającymi w zakładach karnych i aresztach śledczych nie wynika wprost ze znowelizowanych przepisów k.k.w., niemniej jednak zdaje się być podyktowana jednym z celów programu „Nowoczesne

---

³² Zob. Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2022, poz. 1855).

³³ Zob. Komunikat Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 17 września 2022 r., dostępny na stronie: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/wchodzi-w-zycie-program-nowoczesne-wieziennictwo> [dostęp: 31 maja 2023 r.].

³⁴ Zob. Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 listopada 2021 r., IX.022.1.2021, dostępne na stronie: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-zmiany-kkw-kk-kpk-kontakty-rodzina-opinia-ms> [dostęp: 31 maja 2023 r.].

³⁵ Zob. Pismo Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 6 kwietnia 2022 r., BDG.070.40.2022.KS.

Więziennictwo”, którym jest zwiększenie bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych. Z treści przytoczonego pisma wynika również, iż wszelkie wytyczne dotyczące funkcjonowania Służby Więziennej, zawarte w dokumencie, uzgodnione zostały uprzednio z kierownictwem Ministerstwa Sprawiedliwości.

Przedstawiciele KMPT odnotowali wprowadzenie wyznaczonych stref dla osadzonych w pomieszczeniach wychowawców, oddziałowych, terapeutów i psychologów. Drzwi wejściowe do wskazanych pomieszczeń wyposażone zostały w przeszklone otwory; taśmą na posadzce wydzielono linię, której nie wolno przekraczać osadzonym; osoby pozbawione wolności rozmowy prowadzą, stojąc lub siedząc, po uzyskaniu zgody personelu. Personel doposażony został także w instalację alarmowo-przyzywową.

W ocenie Krajowego Mechanizmu, opisane powyżej warunki prowadzą kontakt z każdym osadzonym, niezależnie od zindywidualizowanych przesłanek, do potencjalnego zagrożenia. Uniemożliwiają tym samym nawiązanie relacji opartej na zaufaniu.

Negatywnie należy ocenić wymóg stania osadzonego w czasie rozmowy z wychowawcą lub psychologiem (więzień może usiąść tylko za ich zezwoleniem). Taka praktyka utrudnia osadzonemu właściwą komunikację na skutek zaburzenia relacji (uniemożliwienie przyjęcia wygodnej pozycji w trakcie rozmowy, wpływające ujemnie na ogólny komfort rozmowy, a taki jest jeden z celów kontaktu z psychologiem – uzyskanie pomocy, tudzież porady, w swobodnej rozmowie, sprzyjającej szczerości pacjenta i zaufaniu do specjalisty). Z przeprowadzonych rozmów z osadzonymi i personelem wynikało również, że obostrzenia związane z przyjmowaniem osadzonych, zamiast przekładać się dodatnio na poczucie bezpieczeństwa kadry, rodzą potencjalny obustronny dyskomfort: skazany stoi w trakcie rozmowy niczym w oczekiwaniu na reprimendę, a zarazem patrzy na funkcjonariusza „z góry”.

Warto również wyeksponować, że strefa dla osadzonego znajdująca się tuż przy drzwiach gabinetu psychologa stanowi de facto uniemożliwienie drogi i możliwości ucieczki psychologa w sytuacji zagrożenia.

Negatywnie należy ocenić też obowiązek noszenia munduru przez kadrę terapeutyczną oddziału terapeutycznego. Jedną z barier utrudniających wejście osadzonego w proces terapeutyczny i wytrwanie w nim jest ambiwalencja w stosunku do terapeutów – funkcjonariuszy. Mundur, utożsamiany latami przez osadzonych

(szczególnie recydywistów odbywających karę w zakładzie typu zamkniętego) z funkcjonariuszami działu ochrony jako tymi, którzy na co dzień w pierwszej kolejności odpowiadają za porządek i dyscyplinę w jednostce i od których są najbardziej zależni (wyjścia z celi do telefonu, na spacer, do wychowawcy itd.), stanowi dodatkową barierę komunikacyjną, potencjalnie obniża poziom zaufania oraz wzmacnia opór przed poddaniem się oddziaływaniom leczniczym.

W opinii KMPT sam fakt noszenia munduru nie przyczynia się do podniesienia poziomu bezpieczeństwa funkcjonariuszy, a jednocześnie tworzy bariery w procesie terapii. O bezpieczeństwie funkcjonariuszy i pracowników decyduje bowiem szereg czynników, m.in. świadomość potencjalnych zagrożeń, poziom wyszkolenia kadry w zakresie działania w sytuacjach zagrożenia, wyposażenie funkcjonariuszy i pracowników w odpowiedni sprzęt, np. przenośne sygnalizatory alarmowe.

Rozumiejąc konieczność zapewnienia bezpieczeństwa personelowi jednostki, KMPT zwraca uwagę, iż wielość wprowadzonych ograniczeń może utrudniać odpowiednią komunikację między osadzonymi a wychowawcami lub psychologami. Wszelkie decyzje zwiększające stopień dolegliwości związane z faktem pozbawienia wolności winny być poprzedzone wnikliwą analizą ryzyka w konkretnym przypadku, a podejmowane w jej następstwie kroki – proporcjonalne do poziomu rzeczywistego zagrożenia.

6. Obszary wymagające poprawy

6.1. Traktowanie

Z indywidualnych rozmów z osadzonymi wynikało, że większość z nich była właściwie traktowana przez personel penitencjarny. Kilku osadzonych opowiedziało jednak o przypadkach fizycznego, złego traktowania ze strony funkcjonariuszy Służby Więziennej. Przypadki te miały mieć miejsce na III oddziale mieszkalnym wizytowanej jednostki, jak i na terenie innej jednostki penitencjarnej. Niektórzy osadzeni zdecydowali się na złożenie Rzecznikowi Praw Obywatelskich formalnych skarg, które zostały przekazane do właściwych zespołów merytorycznych w Biurze RPO. W jednym przypadku Rzecznik przekazał Prokuraturze zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

Przykładowo jeden z osadzonych opowiadał, że w sierpniu 2021 r. został pobity w dyżurce na oddziale III przez dwóch funkcjonariuszy. Miał zostać uderzony pięścią i z otwartej ręki w twarz, przewrócony na ziemię i kopany.

Inny osadzony zgłosił, że został dwukrotnie pobity w styczniu 2023 r. w dyżurce przez konwojentów przed transportem i po transporcie na badanie realizowane poza zakładem karnym. Miał być wówczas bity i kopany. Osadzony opowiadał, że posiadał widoczne obrażenia twarzy, jednak pod wpływem nacisku ze strony jednego z funkcjonariuszy napisał oświadczenie, że uderzył się twarzą w kratę.

W dokumentacji medycznej okazanej wizytującym znajdowały się dokumenty, które mogą uprawdopodobniać wersję osadzonego. Są to między innymi oświadczenie osadzonego o pochodzeniu obrażeń i karta informacyjna leczenia szpitalnego. Odnotowano w niej rozpoznanie – powierzchowny uraz powłok głowy. Lekarz udokumentował „złamanie ściany bocznej prawej zatoki szczękowej ze zmianami w zatoce o gęstości ok 50J H – prawdopodobnie krwiak, poza tym bez zmian pourazowych”. Ponadto w epikryzie znajduje się wpis: „(...) pacjent przywieziony karetką do SOR z powodu urazu głowy – twierdzi, że został pobity. Pacjent podaje iż został uderzony w potylicę, policzek lewy oraz zęby, przytomności nie stracił, zdarzenie pamięta, zgłasza ból głowy w okolicy potylicznej, nudności, 2 x wymioty, neguje zawroty głowy. (...) W badaniu otarcie naskórka policzka lewego palpacyjna bolesność okolicy potylicznej”.

Warto w tym miejscu wyeksponować, że dyżurka funkcjonariuszy oddziału III nie jest monitorowana, zaś monitoring wizyjny z korytarza jest przechowywany na rejestratorach jednostki od 8 do 13 dni (czas ten jest uzależniony od ilości zdarzeń i ruchu w polu widzenia kamery). Po tym czasie stare nagrania są automatycznie kasowane, a w ich miejsce są archiwizowane nowe zapisy³⁶.

Praktyka ta jest wprawdzie zgodna z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości, które przewiduje, że nagrania monitoringu należy przechowywać przez co najmniej 7 dni, po upływie których utrwalony obraz lub dźwięk ulega automatycznemu zniszczeniu³⁷. Tak krótki okres archiwizacji nagrań może jednak uniemożliwiać odpowiednim organom (np. organom kontrolnym, Policji, Prokuraturze) obiektywną weryfikację zdarzeń w przypadku zarzutów ze strony osadzonych, co utrudnia postępowanie dowodowe i może mieć wpływ na wynik prowadzonych postępowań. Sprzyja to bezkarności i zwiększa ryzyko pojawienia się tortur. Pożądanym rozwiązaniem byłoby więc wydłużenie minimalnego czasu archiwizacji nagrań.

---

³⁶ Zob. Pismo Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 22 marca 2023 r., D/IL 414.1.2023.KM.

³⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 października 2009 r. w sprawie rodzaju urządzeń i środków technicznych służących do przekazywania, odtwarzania i utrwalania obrazu lub dźwięku z monitoringu w zakładach karnych (Dz. U. Nr 175, poz. 1360), § 3 pkt 6.

Cześć więźniów zgłaszała w rozmowach, że niektórzy funkcjonariusze zwracają się do nich w niewłaściwy sposób: wyzywają, określają osoby z niepełnosprawnościami mianem „kalek”, nie używają formy grzecznościowej „pan”, komunikują się w sposób bezosobowy i mało kulturalny (np. „siad”). Jeden z osadzonych należących do podkultury więziennej (grypsujący) wskazał, że jeden z funkcjonariuszy określał go mianem „fajera”, co w jego oczach (i prawdopodobnie w zamiarze funkcjonariusza, mającego wiedzę, że jest osobą grypsującą) miało być formą zniewagi.

Pojawiło się też sporo krytycznych uwag pod adresem lekarza zatrudnionego w jednostce. Osadzeni zarówno w czasie rozmów indywidualnych, jak i grupowych w czasie oglądu, sygnalizowali, że lekarz często na nich krzyczy, bywa niekulturalny, nieprzyjemny, potrafi arogancko zapytać „czego chcesz”, „po co tu przyszedłeś”. Ponadto bagatelizuje ich problemy zdrowotne. Taka postawa, jeśli faktycznie miałyby miejsce, daleka jest od profesjonalizmu i sprzeczna z kodeksem etyki lekarskiej.

KMPT zaleca kierownictwu Zakładu podjęcie pilnych działań wyjaśnienia opisywanych przez więźniów krytycznych uwag w zakresie traktowania przez personel jednostki. Cały personel penitencjarny powinien otrzymać od kierownictwa Zakładu stanowczy sygnał, że wszelkie formy niewłaściwego traktowania (w tym słowne znieważanie osadzonych) są zabronione i będą surowo karane. Dodatkowo zachowania te są nieprofesjonalne, rzucają na wizerunek całej jednostki i jej pracowników, stymulują stres i agresję, co w dalszej perspektywie ma wpływ na poziom wzajemnych interakcji oraz skuteczność oddziaływań.

Kierownictwo Zakładu powinno podjąć systemową pracę w kierunku budowy odpowiedniej kultury instytucjonalnej, która przemoc wobec osadzonych będzie traktowała jako niedopuszczalny brak profesjonalizmu i zachęcała personel do aktywnego zgłaszania takich przypadków. Należy też wdrożyć mechanizmy monitorowania pracy personelu i położyć nacisk na szkolenia, które zapewnią kadrze skuteczne narzędzia do zarządzania konfliktem bez potrzeby sięgania po rozwiązania siłowe.

W latach 2021-2023 (do czasu wizytacji) zarejestrowano łącznie 5 przypadków zastosowania środków przymusu bezpośredniego: w 2021 r. – 1 przypadek, w 2022 r. – 3 przypadki, w 2023 r. – 1 przypadek. Polegały one na stosowaniu wobec osadzonego siły fizycznej (4 przypadki), kajdanek zakładanych na ręce (3 przypadki, w tym 1 prewencyjnie) i umieszczeniu osadzonego w celi zabezpieczającej (2 przypadki).

Ponadto wobec sześciu osadzonych stosowane były prewencyjnie kajdanki podczas opuszczania przez nich celi mieszkalnej i poruszania się po terenie jednostki. Jednostka prowadziła rejestr takich przypadków.

Analiza udostępnionych nagrań audio-video dokumentujących stosowanie środków przymusu bezpośredniego ujawniła nieprawidłowości w zakresie realizacji kontroli osobistych i nadzoru nad osadzonym w czasie korzystania z toalety.

W dniu 30 lipca 2022 r. przyjęto do zakładu karnego mężczyznę, przywiezionego przez funkcjonariuszy Policji. Osadzony został poddany kontroli osobistej w magazynie odzieżowym. Około godz. 12:11 po wyjściu z poczekalni w magazynie chwycił on za znajdujące się w pomieszczeniu monitory do prześwietlania bagażu i próbował nimi rzucić w funkcjonariusza, w efekcie czego upadły one na podłogę. Następnie osadzony dokonał fizycznej napaści na interweniującego funkcjonariusza.

Więzień został obezwładniony i skuty kajdankami zakładanymi na ręce z tyłu, po czym dowódca zmiany próbował nawiązać z nim rozmowę. Ponieważ osadzony zaczął się irytować i formułował groźby pod adresem funkcjonariusza (na nagraniu z kamery przenośnej słychać, jak osadzony mówi, że jak tylko będzie miał możliwość, to własnymi zębami przegryzie dowódcy szyję), podjęto decyzję o umieszczeniu go w celi zabezpieczającej.

Z dokumentacji i analizy nagrań wynika, że funkcjonariusze podejrzewali, że osadzony jest pod wpływem środków odurzających. Sam więzień pytany o ten fakt zaprzeczył, odmówił też poddania się badaniu na obecność w organizmie środków odurzających lub substancji psychotropowych.

Na nagraniu z kamery przenośnej i kamery w celi zabezpieczającej widać, jak osadzony zostaje wprowadzony do celi przez dwóch funkcjonariuszy stosujących chwyt transportowy. W przedsionku celi zabezpieczającej zsuwają mu się spodenki, idzie więc do celi w bieliźnie i spodenkami zsuniętymi do kostek. Zostaje położony przez funkcjonariuszy na brzuchu. Ręce ma cały czas skute kajdankami z tyłu i jest zabezpieczany przez trzech funkcjonariuszy. Po kilkunastu minutach do celi wchodzi trzech funkcjonariuszy wyposażonych w środki ochrony osobistej (kaski, kamizelki ochronne) i przejmują zabezpieczanie osadzonego (leży on cały czas na podłodze celi).

Dowódca zmiany podejmuje decyzję o przeprowadzeniu drugiej kontroli osobistej, stosownie do przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości³⁸. W ocenie KMPT zasadność zastosowania drugiej kontroli budzi wątpliwości. Osadzony został bowiem wcześniej poddany kontroli osobistej, przez cały czas pozostawał pod nadzorem funkcjonariuszy i nie miał możliwości pozyskania niebezpiecznych przedmiotów (około godz. 12:11 wyszedł z pomieszczenia poczekalni magazynu, w którym dokonano kontroli i gdzie miało miejsce zdarzenie skutkujące zastosowaniem środków przymusu bezpośredniego, zaś o godz. 12:45 po przeprowadzonej drugiej kontroli osobistej dokonano zdjęcia kajdanek i zaprzestania stosowania siły fizycznej).

Z punktu widzenia celu, jaki przyświeca przepisom rozporządzenia w sprawie kontroli osobistej przed umieszczeniem w celi zabezpieczającej (odebrania tej osobie przedmiotów, które mogłyby być niebezpieczne dla życia lub zdrowia tej osoby lub innych osób), przeprowadzenie drugiej kontroli było zbędne. Kontrola ta była środkiem nadmiernym, inwazyjnym i niepotrzebnie potęgującym dolegliwość związaną z samym faktem stosowania środków przymusu bezpośredniego.

Wątpliwości budzi fakt realizacji kontroli osobistej w celi zabezpieczającej. Zainstalowana w niej kamera nie posiada bowiem funkcji maskowania, w związku z czym intymne części ciała osadzonego były widoczne dla funkcjonariusza nadzorującego monitoring, który nie brał udziału w czynności.

Za nieprawidłowy należy też uznać sam sposób realizacji kontroli osobistej. Na nagraniu z kamery monitoringu z celi zabezpieczającej widać, jak funkcjonariusze stosują rozwiązanie siłowe – osadzony w czasie kontroli osobistej jest cały czas skuty kajdankami z tyłu i dociskany do podłogi przez funkcjonariuszy (osadzony w czasie kontroli około 20 minut leżał na podłodze celi skuty kajdankami). Następnie funkcjonariusze dokonują etapowej kontroli. Osadzony leży na brzuchu unieruchomiony, a funkcjonariusz sam zdejmuje mu bieliznę. Następnie funkcjonariusze przekręcają więźnia na plecy, chwytają go za nogi i oglądają ciało (w tym intymne części ciała). Osadzony zostaje ponownie przekręcony na brzuch (dolną część ciała ma gołą). Dwóch funkcjonariuszy dociska go do podłogi, a trzeci zakłada mu bieliznę i odzież skarbową. Więźniowi zostają zdjęte kajdanki i koszulka (funkcjonariusze zabezpieczają jednak cały czas ręce osadzonego). Funkcjonariusze pozostawiają osadzonego w celi zabezpieczającej z gołą górną połową ciała, zostawiają

---

³⁸ Zob. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 czerwca 2013 r. w sprawie celi zabezpieczającej i izby izolacyjnej (Dz. U. poz. 638), § 4 ust. 1.

mu jednak koszulę na zmianę (wycofują się w asyście funkcjonariusza zabezpieczającego pomieszczenie tarczą).

Taki sposób realizacji kontroli niesie ze sobą dodatkową dolegliwość dla osadzonego, która nie powinna mieć miejsca (na nagraniu słyhać, jak sygnalizuje on ból).

Analiza nagrań audio-wideo w tym przypadku pokazuje też, że funkcjonariusze nie podjęli żadnej próby realizacji kontroli osobistej w sposób tradycyjny przez samego osadzonego. Obok celi zabezpieczającej znajduje się bowiem odpowiednie pomieszczenie służbowe do realizacji takiej czynności (nazwane pomieszczeniem kontroli), gdzie dokonano kontroli osobistej innego osadzonego umieszczonego w tej celi w dniu 26 lutego 2023 r. W tym drugim przypadku osadzonemu asystowali funkcjonariusze wyposażeni w środki ochronne (kaski i odzież ochronną), co minimalizuje ryzyko obrażeń funkcjonariuszy i umożliwia skuteczną interwencję na wypadek agresji. Nie było więc przeszkód, aby taki sposób postępowania zastosować również w przypadku kontroli w dniu 30 lipca 2022 r.

Suma dolegliwości skumulowanych w tej sytuacji (realizacja kontroli osobistej w monitorowanym pomieszczeniu, długi czas stosowania kajdanek, siłowe rozebranie osadzonego przez funkcjonariuszy i uniemożliwienie mu oporu, przekręcanie go na plecy i brzuch oraz chwytanie za nogi, unoszenie ich i oglądanie w ten sposób intymnych części ciała, realizacja czynności służbowych w sposób bolesny dla osadzonego, brak działań służących minimalizacji upokorzenia wywołanego samą czynnością, takich jak np. umożliwienie osadzonemu samodzielnego zdjęcia odzieży i bielizny) wskazuje, że doszło do poniżającego traktowania osadzonego.

Z kolei w przypadku stosowania środków przymusu bezpośredniego w dniu 26 lutego 2023 r. na nagraniu z kamery przenośnej widać, jak funkcjonariusze przeprowadzają wobec osadzonego kontrolę osobistą. Kontrola ta nie przebiega w sposób etapowy. Osadzony całkowicie rozbiera się do naga, po czym wykonuje przysiad, co jest sprzeczne z art. 223h § 4 k.k.w. i zaleceniami CPT.

CPT podkreśla, że „kontrola osobista jest środkiem bardzo inwazyjnym i potencjalnie poniżającym. Z tego też powodu uciekanie się do przeprowadzenia kontroli osobistej powinno być oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i być poddane rygorystycznym kryteriom oraz nadzorowi. Powinno się podjąć wszystkie rozsądne wysiłki w celu zminimalizowania poczucia zażenowania; osoby osadzone poddawane

kontroli osobistej normalnie nie powinny być zobowiązane do zdjęcia całego ubrania w tym samym czasie, np. powinny mieć prawo do zdjęcia ubrań powyżej pasa i do ubrania się przed zdjęciem pozostałych ubrań³⁹.

Reguły Nelsona Mandeli wskazują, że przeszukania więźniów powinny być prowadzone z poszanowaniem przyrodzonej godności ludzkiej, prywatności oraz zgodnie z zasadami proporcjonalności, legalności i konieczności (Reguła 50)⁴⁰.

Z kolei Europejskie Reguły Więzienne wskazują, że proces przeszukania nie może prowadzić do poniżania przeszukiwanej osoby (Reguła 54.4)⁴¹.

KMPT rekomenduje przeprowadzanie kontroli osobistych z poszanowaniem godności osób kontrolowanych i w sposób etapowy.

Wątpliwości KMPT wzbudza też sposób nadzoru nad osadzonymi przebywającymi w celi zabezpieczającej i korzystających w między czasie z kąpielni sanitarnego, zlokalizowanego w przedsionku celi. Na nagraniach z monitoringu widać, że załatwianie potrzeb fizjologicznych odbywa się w asyście funkcjonariusza.

Przykładowo w przypadku przymusu z 30-31 lipca 2022 r. osadzony załatwia potrzebę fizjologiczną, siedząc na sedesie, a funkcjonariusz wyposażony w środki ochronne (tarcza, hełm i odzież ochronna) stoi w tym czasie w przedsionku celi i obserwuje czynność, mimo że osadzony przed skorzystaniem z toalety sygnalizuje swoje skrępowanie koniecznością wypróżnienia się na oczach funkcjonariusza. Osadzonego częściowo zasłaniają drzwi celi zabezpieczającej, jednak mimo to pozostaje on dla funkcjonariusza widoczny.

Przepisy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości wskazują jedynie bardzo ogólnie, że osobie umieszczonej w celi zabezpieczającej należy zapewnić możliwość zaspokajania potrzeb fizjologicznych⁴². Nie oznacza to konieczności fizycznej obecności funkcjonariusza w samym przedsionku. Tym bardziej, że w momencie korzystania z toalety i w innych sytuacjach (w momencie rozmowy z funkcjonariuszami

---

³⁹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2013 r., CPT/Inf (2014) 2, § 106.

⁴⁰ Zob. Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 17 grudnia 2015 r., Reguła 50.

⁴¹ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, Reguła 54.4.

⁴² Zob. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie celi zabezpieczającej i izby izolacyjnej, § 4 ust. 4.

czy spożywania posiłków) osadzony jest spokojny, a przedsiónek jest monitorowany i wyposażony w strefę maskowania zasłaniającą intymne części ciała w momencie korzystania z toalety, co zapewnia możliwość nadzoru i koordynację działań na wypadek niewłaściwego zachowania.

Fizyczna obecność funkcjonariusza podczas korzystania przez osadzonego z toalety (szczególnie podczas defekacji) pozbawia osadzonego minimum intymności i stanowi poniżające traktowanie. Służba Więzienna powinna w takich przypadkach odstępować od tak inwazyjnej formy nadzoru oraz wypracować rozwiązania taktyczne i skoordynować sposób komunikacji z funkcjonariuszami nadzorującymi zachowanie osadzonego za pomocą monitoringu, by zapewnić mu intymność podczas korzystania z toalety.

Zgodnie ze standardami CPT więzień przebywający w odosobnieniu powinien mieć możliwość zaspokojenia swoich potrzeb fizjologicznych w godnych warunkach⁴³.

KMPT rekomenduje zmianę sposobu nadzoru nad osadzonymi korzystającymi z toalety w przedsióniku celi zabezpieczającej.

KMPT chciałby też zwrócić uwagę na potrzebę rejestracji obrazu i dźwięku w czasie stosowania środków przymusu bezpośredniego. Powyższy problem obrazuje użycie tych środków w dniu 19 stycznia 2022 r. Z dokumentacji udostępnionej wizytującym wynika, że osadzony został ukarany karą dyscyplinarną umieszczenia w celi izolacyjnej. Do zabezpieczenia jej wykonania została wyznaczona grupa funkcjonariuszy, wyposażonych w środki ochrony osobistej. Osadzonemu prewencyjnie założono kajdanki na ręce trzymane z przodu, po czym został on odprowadzony do pokoju wychowawcy, gdzie zakomunikowano mu karę, a następnie został odprowadzony do celi mieszkalnej w celu zabrania swoich rzeczy. Więzień początkowo zachowywał się spokojnie. Po odprowadzeniu do celi mieszkalnej podczas rozkuwania rąk, osadzony ugryzł funkcjonariusza w palec lewej ręki. Funkcjonariusze zmuszeni byli do użycia siły fizycznej w celu obezwładnienia napastnika. Osadzony, leżąc na podłodze celi, miał też stawiać czynny opór i próbował wyswobodzić się funkcjonariuszom. Po rozmowie z Zastępcą Dyrektora uspokoił się i zadeklarował, że będzie stosował się do poleceń.

---

⁴³ CPT używa terminu „solitary confinement” i podkreśla, że chodzi o jakiegokolwiek osadzenie więźnia w izolacji od współwięźniów, np. w rezultacie decyzji sądu, jako zastosowanie sankcji dyscyplinarnej, zapobiegawczy środek administracyjny czy dla ochrony danego osadzonego. Zob. Dwudziesty Pierwszy Raport Generalny, CPT/Inf (2011) 28, § 58.

Powyższa interwencja miała miejsce w niemonitorowanej celi mieszkalnej, zaś funkcjonariusze nie posiadali kamer noszonych na mundurach (tzw. body cameras), jak i kamery przenośnej, gdyż nie została ona przez nich zabrana.

Warto podkreślić, że skoro do zabezpieczenia wykonania kary dyscyplinarnej została wyznaczona grupa funkcjonariuszy (do tego wyposażonych w środki ochrony osobistej), Służba Więzienna przewidywała możliwość oporu ze strony osadzonego, a tym samym prawdopodobieństwo użycia środków przymusu bezpośredniego.

KMPT rekomenduje, by w takich sytuacjach funkcjonariusze zabierali ze sobą kamerę przenośną i rejestrowali profilaktycznie swoje czynności służbowe z udziałem osadzonego. Praktyka ta umożliwi rejestrację użycia środków przymusu bezpośredniego w miejscach nieobjętych systemem monitoringu, co pozwoli na wyeliminowanie potencjalnego ryzyka nadużyć i zapewni funkcjonariuszom ochronę przed ewentualnymi zarzutami formułowanymi pod ich adresem. Zapewni też ich zwierzchnikom lepszą możliwość nadzoru i może pomóc w wyeliminowaniu błędów w technice i taktyce interwencji.

Z doświadczeń KMPT wynika także, że rejestracja obrazu i dźwięku może zadziałać prewencyjnie na osadzonego noszącego się z zamiarem zachowania niezgodnego z prawem i regulaminem. Zapewni bowiem obiektywny dowód na wypadek niewłaściwego zachowania, co może rodzić dla osadzonego skutki prawne i dyscyplinarne.

KMPT odnotowuje również fakt, że choć Służba Więzienna stopniowo wyposaża jednostki penitencjarne w kamery noszone na mundurach (body cameras), Zakład Karny w Łowiczu nie dysponował tego typu sprzętem. **Krajowy Mechanizm wyraża nadzieję, że kamery te znajdą szersze zastosowanie w jednostkach penitencjarnych.**

CPT podkreśla, że wykorzystanie nagrań wideo stanowi ważne, dodatkowe zabezpieczenie przed nadmiernym użyciem siły i złym traktowaniem oraz chroni personel penitencjarny przed bezpodstawnymi zarzutami. Dlatego też zachęca władze do wyposażenia funkcjonariuszy „pierwszej linii” kontaktu z osadzonymi w kamery nasobne i stosowania ich podczas wszystkich interwencji⁴⁴.

---

⁴⁴ Zob. Raporty CPT z wizyt w: Wielkiej Brytanii [CPT/Inf (2022)13, § 43] i [CPT/Inf (2019) 29, § 40], Rumunii [CPT/Inf (2022) 06, § 71], Albanii [CPT/Inf (2019) 28, § 91], Ukrainie [CPT/Inf (2020) 40, § 37].

W czasie wizytacji jeden z osadzonych przebywał w celi izolacyjnej, która była wówczas wykorzystywana jako zwykła cela mieszkalna. Wykorzystywanie cel izolacyjnych w innych celach niż wykonanie kary dyscyplinarnej jest praktyką budzącą obawy Krajowego Mechanizmu. Osadzenie w takiej celi łączy się bowiem z dodatkowymi dolegliwościami, do których należą m.in. mały metraż związany z jej jednoosobowym charakterem, krata wewnętrzna, która otwarta ogranicza dodatkowo poruszanie się po celi, oraz niezabudowanie kącika sanitarnego.

KMPT rekomenduje, by nie umieszczać w celach izolacyjnych osadzonych, którzy nie zostali ukarani karą dyscyplinarną z art. 143 § 1 pkt 8 lub art. 222 § 2 pkt 5 k.k.w.

Wątpliwości KMPT budzi praktyka rutynowego stosowania kajdanek wobec osadzonych w czasie ich konwojowania (np. podczas wyjazdów na świadczenia medyczne realizowane poza jednostką w zewnętrznej placówce medycznej). W przypadku osadzonych odbywających karę w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego (R-1) funkcjonariusze stosują rutynowo kajdanki zespolone.

W czasie swojej wizyty przedstawiciel KMPT widział grupę trzech osadzonych, którzy opuścili pojazd konwojowy i wobec których w czasie transportu stosowane były tego typu kajdanki. Funkcjonariusz konwojujący więźniów chował zdjęte przed chwilą kajdanki zespolone i potwierdził ich użycie. Przedstawiciel KMPT odnotował, że jeden z osadzonych posiada na rękach widoczne zaczerwienienia w miejscach stosowania kajdanek.

W czasie indywidualnej rozmowy jeden z osadzonych poruszający się na wózku ortopedycznym sygnalizował, że przy transporcie do zewnętrznych placówek medycznych był transportowany na noszach i w kajdankach zespolonych. W ocenie KMPT w przypadku osoby z niepełnosprawnością fizyczną, która dodatkowo porusza się na wózku ortopedycznym, stosowanie kajdanek zespolonych jest środkiem nadmiernym.

Stosowanie kajdanek jest działaniem ryzykownym. Mogą być one wykorzystywane jako narzędzie represji i zastraszania, a ich użycie w niektórych sytuacjach może nie być bezpieczne. Przykładowo, gdy są one mocno zaciśnięte, może dojść do uszkodzeń kończyny, obtarć i niepotrzebnego cierpienia. Mogą też pogłębić

dolegliwości fizyczne i zdrowotne, które poprzedzają transport⁴⁵, szczególnie gdy osadzony pozostaje skuty przez dłuższy czas. Z kolei kajdanki zakładane na ręce skute z tyłu ograniczają ruchy więźnia o wiele bardziej niż te zapięte z przodu i zwiększają ryzyko nadmiernego rozciągnięcia i związanych z tym urazów nerwów/mięśni⁴⁶.

Ograniczają też zdolność osadzonego do ochrony przed upadkiem w sytuacji, gdy pojazd hamuje lub ulegnie wypadkowi (w szczególności gdy pojazdy konwojowe nie posiadają pasów bezpieczeństwa dla osadzonych, co było już odnotowywane w przeszłości przez przedstawicieli KMPT w przypadku pojazdów transportowych Służby Więziennej)⁴⁷.

Krajowy Mechanizm zwraca uwagę, że stosowanie środków przymusu bezpośredniego musi być zgodne z zasadami określonymi w ustawie o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej⁴⁸, w tym z zasadą subsydiarności, proporcjonalności oraz minimalizowania szkód. Obligują one funkcjonariuszy do każdorazowego dokonania oceny okoliczności oraz dynamiki danego zdarzenia, jak również indywidualnego podejścia do każdej osoby, wobec której środki przymusu bezpośredniego miałyby zostać użyte. Nie jest dopuszczalne rutynowe stosowanie kajdanek w stosunku do osoby transportowanej, uzasadnione wyłącznie faktem transportowania lub posiadaną podgrupą klasyfikacyjną.

SPT wskazuje w swoich sprawozdaniach, że stosowanie wszelkich środków bezpieczeństwa (w tym kajdanek) powinno być oparte na indywidualnej ocenie ryzyka, realizowanej na podstawie jasnych i określonych proceduralnie kryteriów. Kajdanki i inne instrumenty przymusu powinny być stosowane tylko wtedy, gdy nie jest dostępna lżejsza forma kontroli rzeczywistego ryzyka, i usuwane tak szybko, jak to możliwe. Kajdanki nie powinny być stosowane z uwagi na status osoby pozbawionej wolności ani też jako środek dyscyplinujący⁴⁹.

---

⁴⁵ Zob. Handcuffs and Other Instruments of Restraint in Court Hearings. Practical guidelines and international standards, Omega Research Foundation, UNODC i CNJ, opublikowany w 2022 r., s. 29.

⁴⁶ Tamże, s. 44.

⁴⁷ Zob. Essex paper 3 Initial guidance on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela Rules, Penal Reform International Head Office i Human Rights Centre University of Essex, opublikowany w 2021 r., s. 57.

⁴⁸ Zob. Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2023 r., poz. 202).

⁴⁹ Zob. Raporty SPT z wizyt w: Chile [CAT/OP/CHL/1, § 44-46], Rumunii [CAT/OP/ROU/1, § 104-105], Ukrainie [CAT/OP/UKR/3, § 84] i [CAT/OP/UKR/1, par.12 i 132], Nowej Zelandii [CAT/OP/NZL/1, § 110-112], Brazylii [CAT/OP/BRA/3, § 16].

Z kolei w opinii CPT, kajdanki powinny być zakładane więźniom na czas transportu tylko wtedy, gdy wyraźnie uzasadnia to ocena ryzyka w indywidualnym przypadku. Gdy użycie takich środków zostanie uznane za bezwzględnie konieczne, powinno to nastąpić w taki sposób, aby zminimalizować ryzyko zranienia konwojowanego. Kajdanki nie powinny być stosowane, gdy osoby konwojowane są zamknięte w bezpiecznych kabinach pojazdu⁵⁰.

Z uwagi na powyższe, KMPT rekomenduje stosowanie kajdanek na czas transportu osadzonych i w czasie ich pobytu poza Zakładem tylko w przypadkach uzasadnionych okolicznościami konkretnego przypadku (np. wskazującymi na możliwość ucieczki zatrzymanego lub na wystąpienie u niego agresji lub samoagresji).

6.2. Warunki materialne

W Zakładzie funkcjonują cele 11-osobowe, których jest łącznie 28.

CPT wielokrotnie zgłaszał zastrzeżenia do takiego kwaterowania osadzonych. W ocenie Komitetu, duże cele wieloosobowe nieodłącznie wiążą się z brakiem prywatności życia codziennego osadzonych. Ponadto istnieje wysokie ryzyko zastraszenia i przemocy oraz rozwoju subkultur przestępczych. Utrudnione zaś jest lub nawet niemożliwe sprawowanie właściwej kontroli przez personel penitencjarny. Wskazane wyżej problemy zwiększają się jeszcze, gdy przekroczono rozsądny poziom wypełnienia tych cel; poza tym w takiej sytuacji łatwiej o znaczne pogorszenie panujących warunków na skutek przeciążenia wspólnych urządzeń, takich jak umywalki czy toalety, a także niewystarczającej wentylacji⁵¹.

Problem ten sygnalizowany był przez Rzecznika Praw Obywatelskich Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej⁵². W ocenie RPO osadzanie więźniów w celach większych niż 10-osobowe narusza ich prawo do humanitarnego traktowania oraz powoduje wzrost napięcia i stresu, co może prowadzić do sytuacji konfliktowych.

---

⁵⁰ Zob. Standardy CPT dotyczące transportu osób pozbawionych wolności przedstawione w dokumencie pt. „Transport of detainees”, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, § 3 Security measures. Zob. również raporty CPT z wizyt w: Szwajcarii [CPT/Inf (2022) 9, § 102] i Serbii [CPT/Inf (2016) 21, § 53].

⁵¹ Zob. Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT /Inf (2001)16, § 29.

⁵² Zob. Wystąpienie RPO z 22 listopada 2018 r., IX.517.599.2017.PM.

W odpowiedzi Dyrektor Generalny Służby Więziennej podzielił pogląd Rzecznika Praw Obywatelskich, zapewniając jednocześnie o podjęciu kroków zmierzających do stopniowej likwidacji cel wieloosobowych większych niż 10-osobowe⁵³.

KMPT rekomenduje likwidację cel 11-osobowych.

Stan materialny wizytowanych cel był bardzo zróżnicowany. Niektóre z nich były czyste, odmalowane i zapewniały akceptowalne warunki detencji. Inne były mocno wyeksploatowane, brudne, ściany popisane. W niektórych celach widoczne było zagrzybienie ścian czy dziury w drzwiach do kąpeków sanitarnych.

W czasie wizytacji w jednostce trwał remont. W 2021 r. rozpoczęto budowę nowego pawilonu mieszkalnego o pojemności 254 miejsc. Ukończenie prac planowane jest w okresie października – listopada 2023 r. W ramach prowadzonej inwestycji ma również zostać przebudowana sala widzeń dla odwiedzających (obecnie zaadoptowane pomieszczenie sali widzeń jest rozwiązaniem tymczasowym do czasu zakończenia inwestycji) oraz nadbudowana druga kondygnacja, która ma zostać zagospodarowana na pomieszczenie dowódcy zmiany, magazynek podręczny, pomieszczenia biurowe i socjalne. Ponadto ma zostać zmodernizowana kotłownia gazowo-olejowa wraz z wymianą sieci wodnej.

W styczniu 2022 r. Dyrektor Zakładu Karnego w Łowiczu wystąpił do Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Łodzi o przyznanie środków finansowych na zadanie inwestycyjne polegające na wybudowaniu nowego pawilonu mieszkalnego w miejsce istniejących pawilonów A i B (oddziały I, II, VII) oraz wybudowanie nowego placu spacerowego. W dalszych latach planowane jest wyburzenie kolejnych pawilonów mieszkalnych i w ich miejsce wybudowanie nowych. Jak poinformowano przedstawicieli KMPT, dalsza modernizacja jednostki uzależniona jednak będzie od przyznanych środków finansowych.

KMPT pozytywnie ocenia starania kierownictwa jednostki zmierzające do poprawy standardu wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania. **Z tego też względu rekomenduje kontynuację zaplanowanych remontów. Jednocześnie KMPT zwraca uwagę na potrzebę odświeżenia wyeksploatowanych cel mieszkalnych, tak by osadzeni, do czasu zakończenia inwestycji, przebywali w godnych warunkach.**

---

⁵³ Zob. Pismo z dnia 19 grudnia 2018 r., BDG.055.11.2018.AŚB.

Zespół wizytujący zwrócił uwagę na zły stan materacy i poduszek w niektórych celach. Były one mocno zużyte i zapleśniałe. Ponadto osadzeni sygnalizowali, że nie mieli możliwości wymiany koców na nowe lub ich wytrzepania, mimo wielokrotnego zgłaszania funkcjonariuszom takiej potrzeby.

KMPT rekomenduje wymianę wyeksploatowanych i/lub nienadających się do użytku materacy i poduszek. Zaleca również umożliwienie osadzonym wymianę koców, jeśli zajdzie taka potrzeba.

W oknach niektórych cel znajdowały się nieprzezroczyste przesłony, zwane blendami. Osadzeni sygnalizowali, że potęgują one wzrost temperatury w ciepłe dni, szczególnie latem („w lato jest tutaj nie do wytrzymania”) oraz utrudniają cyrkulację powietrza w celi.

Blendy są rozwiązaniem, do którego krytycznie odnosi się CPT. W swoim sprawozdaniu z wizyty w Polsce w 2017 roku Komitet wskazał, że blendy są w większości przypadków niepotrzebne, ograniczają dostęp do światła naturalnego i świeżego powietrza oraz ograniczają możliwość wyglądania na zewnątrz. CPT zaleca ich usunięcie i wskazuje, że jeśli tego typu rozwiązania ochronne rzeczywiście są konieczne, to należy je zastąpić innymi rozwiązaniami umożliwiającymi dostęp do cel naturalnego światła i świeżego powietrza, w odpowiedniej ilości⁵⁴.

KMPT rekomenduje usunięcie blend z okien cel mieszkalnych. Jeżeli uzasadniają to względy bezpieczeństwa, zalecane jest zastąpienie ich innymi zabezpieczeniami spełniającymi wskazane powyżej kryteria.

Niektóre place spacerowe otoczone były betonowym murem z rozpiętą na górze siatką. Przez to osadzeni nie mieli widoku na horyzont. Na placach znajdowały się ławeczki, ubogi sprzęt do ćwiczeń fizycznych (sprzęt do wykonywania ćwiczeń mięśni brzucha) i niewielkie zadaszenie na wypadek złych warunków atmosferycznych.

Plac spacerowy dla pacjentów ambulatorium przypominał klatkę – od góry i z dwóch stron posiadał siatkę, z dwóch stron znajdowały się betonowe ściany. Wewnątrz znajdowała się ławka.

---

⁵⁴ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 69.

Tymczasem zgodnie z zaleceniami CPT place spacerowe powinny umożliwiać osadzonym widok na horyzont i odbycie codziennych ćwiczeń na zewnątrz w warunkach, które umożliwią im fizyczne zmęczenie się⁵⁵.

Ponadto zgodnie z wytycznymi Biura Narodów Zjednoczonych ds. Usług Projektowych (UNOPS) place spacerowe powinny sprawiać wrażenie otwartych przestrzeni z długimi widokami⁵⁶. Umożliwienie więźniom patrzenia „poza mur” może bowiem pomóc w zmniejszeniu poczucia izolacji i oderwania od świata zewnętrznego⁵⁷. UNOPS wyraził również pogląd, że projekty jednostek penitencjarnych powinny uwzględniać zdrowie psychiczne więźniów i tworzyć pozytywne i stymulujące umysłowo środowisko dla osadzonych⁵⁸.

KMPT rekomenduje modernizację placów spacerowych w celu umożliwienia osadzonym odbywanie spaceru w bardziej przestronnych warunkach. Powinny one odpowiadać standardom CPT w tym zakresie.

Jednostka nie dysponuje boiskiem dla osadzonych. Wizytujący zostali poinformowani, że w miejscu funkcjonującego w przeszłości boiska znajduje się teraz hala produkcyjna, w której zatrudniani są osadzeni.

KMPT rekomenduje zorganizowanie takiego boiska. Wysiłek fizyczny stanowi bowiem jedną z najlepszych form rozładowania nagromadzonego stresu i napięcia emocjonalnego (w sposób naturalny wynikających z samego faktu pozbawienia wolności). Takie działanie skutkowałoby też dodatkową formą aktywizacji osadzonych, krzewieniem kultury fizycznej i kształtowaniem dobrych nawyków, umożliwieniem organizacji zawodów w rozumieniu współzawodnictwa sportowego i zdrowej rywalizacji. Jak bowiem podkreśla CPT, kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności, obejmujący m.in. sport i trening⁵⁹.

Zgodnie z Regułami Nelsona Mandeli każdy więzień powinien mieć zagwarantowaną codzienną, przynajmniej jednogodzinną możliwość wykonywania

---

⁵⁵ Tamże, § 74.

⁵⁶ Zob. United Nations Office for Project Services (UNOPS), Technical Guidance for Prison Planning. Technical and operational considerations based on the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), Copenhagen 2016, s. 99.

⁵⁷ Tamże, s. 76.

⁵⁸ Tamże, s. 75.

⁵⁹ Zob. Trzydziesty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2021) 5, par 76 oraz Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3, § 47.

odpowiednich ćwiczeń fizycznych na wolnym powietrzu, jeśli warunki pogodowe na to pozwalają. Młodzi więźniowie oraz inni będący w odpowiednim wieku i kondycji fizycznej powinni w czasie przeznaczonym na ćwiczenia fizyczne otrzymać możliwość wykonywania ćwiczeń sportowych i rekreacyjnych. W tym celu jednostki penitencjarne powinny zapewnić im odpowiednią przestrzeń, urządzenia i wyposażenie (Reguła 23).

Europejskie Reguły Więzienne wskazują z kolei, że „właściwie zorganizowane zajęcia promujące sprawność fizyczną i zapewniające odpowiednie ćwiczenia i możliwości rekreacyjne stanowią integralną część więziennego rygoru”. Władze więzienne powinny ułatwić osadzonym dostęp do tego typu zajęć, zapewniając im odpowiednie urządzenia i sprzęt (Reguły 27.3 i 27.4).

Zajęcia kulturalno-oświatowe odbywały się głównie w świetlicach usytuowanych na oddziałach mieszkalnych (jednostka dysponowała łącznie 7 świetlicami). Wyposażone one były w odbiorniki telewizyjne, stoły do gier (w tenisa stołowego, cymbergaja lub piłkarzyki), tarcze do gry w darta.

KMPT rekomenduje zakup gier planszowych dla osadzonych, z możliwością ich wypożyczenia u wychowawców. Taka praktyka jest z powodzeniem praktykowana w wizytowanych przez Krajowy Mechanizm jednostkach penitencjarnych i urozmaiciłaby czas spędzany przez osadzonych w celi mieszkalnej.

W tymczasowej sali widzeń brak było kącika do zabaw dla dzieci uczestniczących w widzeniu. W ocenie KMPT kącik do zabaw z dziećmi tworzy przyjazne środowisko odwiedzin i ma pozytywny wpływ na budowanie więzi osadzonego z bliskimi.

Zgodnie z Europejskimi Regułami Więziennymi odwiedziny powinny być zorganizowane w sposób, który pozwala osadzonym na podtrzymanie i rozwijanie, na ile jest to możliwe, normalnych więzi rodzinnych (Reguła 24.4).

KMPT rekomenduje utworzenie w sali widzeń (zarówno tej tymczasowej, jak i nowo wybudowanej) kąciku zabaw dla dzieci.

6.3. Opieka medyczna

Zakład Karny w Łowiczu zatrudnia jednego lekarza podstawowej opieki zdrowotnej w ramach kontraktu w wymiarze 80 godzin miesięcznie. Dostępny jest on trzy razy w tygodniu (wtorek, czwartek i piątek) w godz. 8:30–15:30.

Z ustaleń wizytujących wynika, że w przeszłości opiekę zdrowotną świadczyło dwóch lekarzy POZ, jednak z uwagi na warunki finansowe i znikome zainteresowanie pracą w jednostce, podstawowa opieka medyczna świadczona jest jednoosobowo.

Obecność tylko jednego lekarza ma wpływ na ilość udzielanych osadzonym świadczeń medycznych, jak i możliwość badania osadzonych przetransportowanych z innych jednostek penitencjarnych. W czasie rozmów duża grupa osadzonych sygnalizowała opóźnienia w dostępie do lekarza podstawowej opieki zdrowotnej. Osadzeni wskazywali, że muszą oczekiwać na wizytę około 3-4 tygodnie, czasem mimo wielokrotnych zgłoszeń. Równocześnie KMPT odnotował, że osoby przetransportowane z innych jednostek penitencjarnych nie są zazwyczaj badane przez lekarza, o ile nie ma takiej potrzeby (zob. pkt 5.3 raportu).

Na rozmowie podsumowującej wizytację Dyrektor Zakładu wskazał wizytującym, że lekarz jest obecnie bardzo obciążony pracą i stara się realizować w pierwszej kolejności pilne zlecenia medyczne. Badanie osadzonych przetransportowanych z innych jednostek mogłoby wydłużyć okres oczekiwania na wizytę dla osadzonych.

KMPT rekomenduje zwiększenie obsady lekarzy podstawowej opieki medycznej w jednostce. Rozwiązanie to pomogłoby zwiększyć dostęp osadzonych do lekarza (a tym samym skrócić czas oczekiwania na wizytę i wzmocnić standard leczenia i profilaktyki zdrowotnej) oraz umożliwić badanie medyczne więźniów przetransportowanych z innych jednostek penitencjarnych, bez uszczerbku dla świadczeń medycznych innych osadzonych.

Warto w tym miejscu uwypuklić, że SPT w czasie wizyty w Polsce odnotował, iż opieka zdrowotna w jednostkach penitencjarnych jest niewystarczająca. Podkomitet wskazał, że brakowało m.in. wyspecjalizowanego personelu, co w efekcie powodowało, że personel medyczny był zmuszony do koncentrowania się głównie na pilnych sprawach, ze szkodą dla profilaktyki i leczenia. SPT rekomendował Polsce, by zagwarantowała skuteczną, całodobową, profesjonalną opiekę medyczną we wszystkich jednostkach penitencjarnych przez siedem dni w tygodniu⁶⁰.

Dyżury pielęgniarskie pełnione są od poniedziałku do piątku w godz. 8-16 oraz dwa razy w tygodniu (wtorek i czwartek) w godz. 12-20. W jednostce jest też jeden wakat pielęgniarski. Wizytujących informowano o problemie w zatrudnieniu

---

⁶⁰ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, § 103 i 104.

pielęgniarki, prawdopodobnie z uwagi na wysokość oferowanego wynagrodzenia i specyfikę miejsca pracy.

Warto w tym miejscu wyeksponować, że czas pracy personelu pielęgniarskiego nie spełnia zalecenia CPT, który zalecił Polsce, by w jednostkach penitencjarnych przez cały czas (także nocą i w weekendy) była obecna osoba potrafiąca udzielić pierwszej pomocy oraz przeszkolona w resuscytacji krążeniowo-oddechowej i używaniu defibrylatora. Zdaniem Komitetu najlepszym rozwiązaniem jest, by taką osobą była wykwalifikowana pielęgniarka⁶¹.

KMPT rekomenduje zapewnienie w jednostce całodobowej opieki pielęgniarskiej. Brak na miejscu wykwalifikowanego personelu medycznego stanowi bowiem sytuację wysokiego ryzyka. Personel niemedyczny musi bowiem dokonać oceny, czy wezwanie pogotowia ratunkowego jest konieczne, co stwarza ryzyko błędu i niebezpieczeństwa dla zdrowia osadzonych. W takiej sytuacji konieczność oczekiwania na przyjazd karetki pogotowia opóźnia moment rozpoczęcia interwencji medycznej.

Mając na względzie pojemność i zaludnienie jednostki, należy stwierdzić, że prawdopodobieństwo skorzystania z pomocy medycznej jest wysokie. Brak personelu medycznego wpływa również na efektywność dokumentowania obrażeń, do jakich mogło dojść poza godzinami pracy ambulatorium. Utrudnia też sprawowanie właściwego nadzoru nad osadzonymi umieszczonymi w celi izolacyjnej.

Z przeprowadzonych rozmów z osadzonymi wynikało, że świadczenia medyczne (zarówno te realizowane w jednostce, jak i w zewnętrznych placówkach medycznych) odbywają się zazwyczaj w asyście funkcjonariuszy Służby Więziennej niewykonujących zawodu medycznego.

KMPT przypomina, że niezależne badanie medyczne stanowi minimalną gwarancję prewencji tortur. Aby mogła ona zadziałać właściwie, konieczne jest zapewnienie poufności takiego badania. Tylko bowiem w ten sposób możliwe jest zbudowanie odpowiedniej relacji pacjent – lekarz i zainicjowanie efektywnej dyskusji na temat sposobu traktowania, posiadanych obrażeń, ich przyczyn i stanu zdrowia. Obecność personelu ochronnego może zniechęcać osadzonego do przekazywania lekarzowi jakichkolwiek informacji w tym zakresie, utrudniać zbudowanie atmosfery zaufania i mieć szkodliwy wpływ na ustalenia medyczne.

---

⁶¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 76.

Należy uwypuklić, że zgodnie z Kodeksem karnym wykonawczym świadczenia zdrowotne osadzonych powinny być udzielane w warunkach poufności. Jedynie w sytuacjach wyjątkowych, gdy konieczne jest zapewnienie bezpieczeństwa osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego, świadczenia te mogą być udzielane w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, na wniosek tej osoby (art. 115 § 8 k.k.w.).

W przypadku skazanych, o których mowa w art. 88 § 3 i 6 pkt 2 k.k.w., oraz skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego poza terenem tego zakładu, następuje odwrócenie tej zasady. Świadczenia zdrowotne są udzielane w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. Jednak na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego, mogą być one udzielane bez obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego (art. 115 § 7a i 7b k.k.w.).

Na potrzebę zapewnienia poufności badań medycznych osadzonych w jednostkach penitencjarnych wskazywały polskim władzom CPT i SPT.

CPT w raporcie z wizyty w Polsce w 2017 r. podkreślił, że wszystkie badania medyczne osadzonych należy wykonywać poza zasięgiem słuchu (chyba że lekarz nie zażąda przeciwnie w konkretnym przypadku) oraz poza zasięgiem wzroku funkcjonariuszy Służby Więziennej⁶².

Analogiczny pogląd wyraził SPT w raporcie z wizyty w Polsce w 2018 r. Wskazał w nim, że podczas wszelkich badań lekarskich, w tym podczas przyjmowania do zakładu, należy ściśle przestrzegać prawa do prywatności i poufności⁶³.

Warto również przytoczyć w tym miejscu poglądy SPT wyrażone w raporcie z wizyty w Ukrainie w 2016 r. Podkomitet wskazał w nim, że przeprowadzanie badań medycznych w obecności innych osób (np. członków konwoju lub strażników) narusza ich poufność i może zniechęcać do dyskusji na temat obrażeń wynikających z tortur i złego traktowania⁶⁴.

KMPT rekomenduje zapewnienie poufności świadczeń zdrowotnych udzielanych osadzonym, na zasadach określonych w Kodeksie karnym

---

⁶² Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 79. Zobacz również poglądy CPT wyrażone w Dwudziestym Trzecim Raporcie Generalnym CPT, CPT/Inf (2013) 29, § 76 i Trzecim Raporcie Generalnym CPT, CPT/Inf (93)12, § 51.

⁶³ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, § 104.

⁶⁴ Zob. Raport SPT z wizyty w Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 53.

wykonawczym. Świadczenia te powinny odbywać się poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariuszy niewykonujących zawodu medycznego.

6.4. Opieka psychologiczna

W Dziale Penitencjarnym zatrudnionych było 4 psychologów. Przy tej liczbie personelu średnia liczba osadzonych na jednego psychologa (nie licząc oddziału terapeutycznego, który dysponował odrębnymi psychologami) wynosiła 160 osób, co formalnie spełniałoby minimalny standard opieki psychologicznej określony przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej⁶⁵.

Wizytujący odnotowali jednak, że od 1 lutego 2023 r. jedna z par psycholog oddelegowana została do wykonywania obowiązków służbowych w innej jednostce penitencjarnej (planowo do końca czerwca 2023 r., Dyrektor Zakładu czynił jednak starania, by okres ten skrócić najdalej do końca kwietnia), inna zaś od dnia 9 marca 2023 r. przebywała na długotrwałym zwolnieniu lekarskim.

Standard opieki psychologicznej był więc zdecydowanie zbyt niski, także w odniesieniu do zarządzenia Dyrektora Generalnego Służby Więziennej (które, jak już wspomniano w pkt 5.2 raportu, nie przekłada się na efektywność oddziaływań psychologicznych).

W ocenie KMPT należy priorytetowo zapewnić zastępstwo za psycholog delegowaną do czasowego pełnienia obowiązków w innej jednostce penitencjarnej (lub zadbać o jej jak najszybszy powrót do jednostki) i psycholog przebywającą na długotrwałym zwolnieniu lekarskim. Ponadto należy zwiększyć liczbę psychologów penitencjarnych w jednostce, tak by mogli oni wykonywać swoją pracę w sposób profesjonalny i efektywny.

Wątpliwości budzi usytuowanie gabinetu psychologa na tzw. łączniku pomiędzy oddziałami, gdzie zlokalizowana jest też łaźnia. Z obu stron ów łącznik jest zamknięty kratami. Duży przepływ osadzonych (kilkunastu i więcej w jednym czasie oraz skazani przybyli z transportu, oczekujący na wskazanie osadzenia) nie wpływa pozytywnie ani na komfort pracy psychologa, ani na wymaganą poufność rozmów z osadzonymi

---

⁶⁵ Zob. Zarządzenie Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.

(etyka zawodu psychologa). Każdy przechodzący obok gabinetu może bowiem na bieżąco widzieć, kto się w nim znajduje.

KMPT rekomenduje rozważenie zmiany lokalizacji tego gabinetu celem zapewnienia poufności rozmów i efektywności pracy psychologa.

6.5. Oddział terapeutyczny dla skazanych uzależnionych od innych niż alkohol substancji psychoaktywnych

W trakcie wizytacji w oddziale terapeutycznym dla skazanych uzależnionych od innych niż alkohol substancji psychoaktywnych przebywało 37 osadzonych (w tym 13 z podgrupą R-2, tj. recydywiści penitencjarni zakwalifikowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego).

KMPT pozytywnie ocenił funkcjonowanie oddziału terapeutycznego, w tym profesjonalizm personelu, jasne i wyraźnie artykułowane już w pierwszym dniu pobytu zasady funkcjonowania w oddziale, zapewnienie podopiecznym bezpieczeństwa (formalnego i emocjonalnego), indywidualne podejście do każdego pacjenta, szerokie spektrum zróżnicowanych form i metod oddziaływania oraz terapii i stałe wzmacnianie motywacji w procesie leczenia.

Jednocześnie KMPT zwrócił uwagę na długi czas oczekiwania na przyjęcie do oddziału terapeutycznego, który wynosił ponad półtora roku (termin przyjęć wyznaczany był na 27 listopada 2024 r.).

KMPT rekomenduje rozważenie zatrudnienia do oddziału terapeutycznego dodatkowego psychologa, co w świetle mnogości i intensywności realizowanych działań pozytywnie wpłynęłoby na jakość i efektywność pracy terapeutycznej ze skazanymi uzależnionymi i dałoby szansę na przyspieszenie terminów przyjęć do oddziału.

6.6. Kontakt ze światem zewnętrznym

Zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami skazany ma prawo korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy, **co najmniej raz w tygodniu** (art. 105b § 1 k.k.w.). Co najmniej raz w tygodniu skazany może też skorzystać z telefonu do kontaktu z adwokatem, radcą prawnym lub przedstawicielem upoważnionym do reprezentowania go przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (art. 8 § 4 k.k.w.).

W odniesieniu do tymczasowo aresztowanego przepisy stanowią, iż może on korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z powyższymi osobami **co najmniej raz w tygodniu**, po uzyskaniu zgody organu, do dyspozycji którego pozostaje (art. 217c § 1a, 2 i 3 k.k.w.).

Tymczasem zgodnie z przyjętymi porządkami wewnętrznymi⁶⁶ kontakty telefoniczne realizowane są w minimalnym zakresie przewidzianym ustawą.

Skazani skierowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego i skazani niesprofilowani⁶⁷ mogą korzystać z samoinkasujących aparatów telefonicznych w oddziałach mieszkalnych na rozmowę z bliskimi (rozmowa telefoniczna prywatna) **tylko jeden raz w tygodniu**. Czas korzystania z telefonu nie może przekroczyć 10 minut⁶⁸. Skazani skierowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego mogą korzystać z telefonu co najmniej raz w tygodniu. W praktyce ta grupa skazanych mogła korzystać z aparatu telefonicznego bez ograniczeń, nawet kilka razy dziennie.

Osoby tymczasowo aresztowane mogły się kontaktować telefonicznie z osobami prywatnymi **jedynie raz w tygodniu**, od poniedziałku do niedzieli⁶⁹.

Wprowadzone na poziomie jednostki warunki korzystania z aparatów telefonicznych pokrywają się z obawami zgłaszanymi przez Rzecznika Praw Obywatelskich. W przytoczonym powyżej wystąpieniu do Ministra Sprawiedliwości RPO wskazywał, iż minimalny standard jednej rozmowy telefonicznej tygodniowo zostanie przyjęty jako obowiązujący w zdecydowanej większości jednostek penitencjarnych, jako że będzie realizował oczekiwania Służby Więziennej zmniejszenia obciążenia pracą funkcjonariuszy.

Uwagi dotyczące minimalnego zakresu połączeń telefonicznych określonych w porządkach wewnętrznych jednostek penitencjarnych (w tym również tych obowiązujących w Zakładzie Karnym w Łowiczu) Rzecznik Praw Obywatelskich

---

⁶⁶ Zob. Załączniki do Zarządzeń Nr 150/2022 i Nr 151/2022 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 29 grudnia 2022 r.

⁶⁷ Zgodnie z definicją zawartą w rozdziale I pkt 12 porządku wewnętrznego dla skazanych są to skazani z grupą M (młodociani) i P (odbywający karę po raz pierwszy) oczekujący na wytransportowanie bądź przebywający w Zakładzie w związku z toczącymi się czynnościami procesowymi w II sprawie.

⁶⁸ Zob. Porządek wewnętrzny dla skazanych, rozdział XII, pkt 1.

⁶⁹ Zob. Porządek wewnętrzny dla tymczasowo aresztowanych, rozdział XII, pkt 2-3.

przedstawił Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej w wystąpieniach z 28 lutego⁷⁰ i 1 marca 2023 r.⁷¹

KMPT rekomenduje zwiększenie częstotliwości korzystania przez osadzonych z samoinkasujących aparatów telefonicznych.

Z przeprowadzonych rozmów wynikało, że osadzeni korzystający z widzeń pozbawieni są możliwości rozmów video na pomocą komunikatora Skype. Pojawiły się również głosy, że takie rozmowy są możliwe w praktyce po około pół roku od ostatniego widzenia.

Zgodnie z porządkiem wewnętrznym skazanym umożliwia się korzystanie ze sprzętu komputerowego w wyznaczonych do tego pomieszczeniach, w szczególności w celu utrzymywania kontaktów z rodziną i innymi osobami bliskimi poprzez program Skype⁷². Osoby tymczasowo aresztowane są tej formy kontaktu pozbawione (art. 217c § 1 k.k.w.).

Sposób komunikacji za pomocą komunikatora Skype uszczegóławia zarządzenie Dyrektora jednostki z 4 stycznia 2023 r.⁷³ Zgodnie z nim skazany może skorzystać z kontaktu za pomocą komunikatora Skype jeden raz w miesiącu. Rozmowa trwa nie więcej niż 30 minut (§ 8 i 10 zarządzenia).

Zarządzenie wskazuje, że: „Kontakt poprzez Skype umożliwia się jedynie skazanym nieutrzymującym kontaktów z rodziną w formie widzeń, przy czym jednocześnie spełniona musi zostać co najmniej jedna z n/w przesłanek: 1) skazany jest rodzicem lub opiekunem prawnym dziecka do lat 15, 2) skazany jest cudzoziemcem, 3) rodzina lub osoby najbliższe skazanego zamieszkują w znacznej odległości od miejsca ich przebywania, 4) sytuacja rodzinna, zdrowotna lub finansowa rodziny lub osób najbliższych skazanego, uniemożliwia przyjazd na widzenie” (§ 4 zarządzenia). Ponadto składający prośbę o udzielenie zgody na rozmowę w tej formie zobligowany jest do uwiarygodnienia i udokumentowania istnienia powyższych

---

⁷⁰ Zob. Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 28 lutego 2023 r., IX.517.158.2023.KKo.

⁷¹ Zob. Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 1 marca 2023 r., IX.517.156.2023.TRo.

⁷² Zob. Porządek wewnętrzny dla skazanych, rozdział XXI, pkt 5a.

⁷³ Zob. Zarządzenie Nr 4/23 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 4 stycznia 2023 r. w sprawie zasad określających utrzymywanie przez skazanych kontaktów z rodziną i innymi osobami bliskimi poprzez program Skype.

przesłanek (§ 5 zarządzenia). W sytuacji braku spełnienia wymagań prośba skazanego zostaje rozpoznana odmownie (§ 6 zarządzenia).

Zarządzenie nie wskazuje precyzyjnie, ile czasu musi upłynąć od ostatniego widzenia, aby Dyrektor jednostki uznał, że skazany nie utrzymuje kontaktów z rodziną w formie widzeń, co stwarza ryzyko uznaniowości, nierównego traktowania i nadużyć.

Przyjęte zasady wykluczają również możliwość kontaktu skazanego przez komunikator Skype, np. z dzieckiem, które nie odwiedza go w zakładzie karnym, jeżeli jest on odwiedzany przez inne bliskie mu osoby. Przyjęte rozwiązanie pozbawia zatem skazanego możliwości rozmowy audio-video w sytuacji, gdy byłoby to uzasadnione.

Zdaniem KMPT komunikator Skype stanowi ważne narzędzie kontaktu, uzupełniające widzenia i rozmowę telefoniczną. Jeśli więc jednostka penitencjarna dysponuje warunkami lokalowymi i technicznymi do ich realizacji, ta forma kontaktu powinna być udostępniona wszystkim skazanym. Nie ma bowiem powodu, by osoby utrzymujące kontakty w formie osobistych odwiedzin były tej możliwości co do zasady pozbawione, szczególnie w sytuacji, gdy nie byłoby chętnych do skorzystania z komputera. Z różnych względów osobistych może bowiem istnieć potrzeba rozmowy w formie audio-video w miejsce tradycyjnych odwiedzin.

Pozbawianie osadzonych co do zasady możliwości videorozmowy tylko z powodu, że utrzymują/utrzymywali w niedalekiej przeszłości kontakty z bliskimi w formie osobistych odwiedzin, stanowi przejaw nierównego traktowania i wymaga wyeliminowania. Naturalnie przy większej liczbie chętnych Dyrektor jednostki, udzielając zgody na widzenia, mógłby wziąć pod uwagę szereg okoliczności (m.in. te wskazane aktualnie w § 4 zarządzenia), tak by w pierwszej kolejności zapewnić dostęp do komunikatora osobom, dla których jest to podstawowa forma kontaktu z bliskimi.

Umożliwienie kontaktu również poprzez komunikator Skype sprzyja utrzymywaniu więzi osadzonego z rodziną i innymi osobami bliskimi, które jest prawem osadzonego (art. 102 pkt. 2 k.k.w.). Obecna praktyka ten kontakt ogranicza, co może potęgować napięcie, stres i poczucie izolacji.

Zgodnie z Regułami Nelsona Mandeli więźniowie powinni mieć zapewnioną możliwość komunikowania się z rodziną i przyjaciółmi, w regularnych odstępach czasu, zarówno przez odwiedziny, jak i korespondencję pisemną, środki telekomunikacyjne, elektroniczne i inne środki (Reguła 58).

Także Europejskie Reguły Więzienne wskazują, że osadzeni mają prawo do porozumiewania się, tak często jak jest to możliwe, poprzez listy, telefon lub inne formy komunikacji z ich rodzinami oraz z innymi osobami oraz przedstawicielami organizacji zewnętrznych oraz do odwiedzin tych osób (Reguła 24.1).

Warto w tym miejscu przytoczyć również stanowisko Stowarzyszenia Zapobiegania Torturom (APT). Podkreśla ono, że tortury i inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie lub karanie w prawie wszystkich przypadkach mają miejsce w tajemnicy. Dostęp osób pozbawionych wolności do prawników, lekarzy oraz kontakt z przyjaciółmi lub członkami rodziny tworzy bardziej otwarte środowisko przetrzymywania, które pomaga zapobiegać torturom i złemu traktowaniu. Zapewnienie zatrzymanym możliwości utrzymywania kontaktu z rodziną poprzez wizyty, rozmowy telefoniczne i korespondencję jest podstawowym prawem osadzonego, które dodatkowo może zapewniać mu istotne wsparcie i pomagać w ponownej integracji po zwolnieniu⁷⁴.

KMPT rekomenduje zwiększenie częstotliwości kontaktu za pomocą komunikatora Skype dla wszystkich skazanych zainteresowanych taką formą komunikacji, niezależnie od tego, czy utrzymują kontakty z bliskimi w formie widzeń.

6.7. Dostęp do prawnika

Porządki wewnętrzne mocno limitowały kontakty telefoniczne osadzonych z obrońcami lub pełnomocnikami. Poza limitem przysługujących rozmów prywatnych skazani mogli **tylko jeden raz w tygodniu** odbyć rozmowę telefoniczną z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w., tj. adwokatem, radcą prawnym lub przedstawicielem zaaprobowanym przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania skazanego przed tym Trybunałem⁷⁵. Rozmowy te mogły odbyć się **jedynie w dni robocze (od poniedziałku do piątku)**, w następujących godzinach:

- skazani skierowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego – godz. 8-12 i 14-15:30;
- skazani skierowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego – godz. 8-12 i 14-18 (oddział V), godz. 8-12 i 14-19 z zastrzeżeniem, że w godz.

---

⁷⁴ Zob. Association for the Prevention of Torture – Legal Safeguards to Prevent Torture The Right of Access to Lawyers for Persons Deprived of Liberty; March 2010.

⁷⁵ Zob. Porządek wewnętrzny dla skazanych, rozdział XII, pkt 2.

18-19 z telefonów korzystają jedynie skazani zatrudnieni poza terenem zakładu karnego (oddział VI);

- skazani niesprofilowani – godz. 8-12 i 14-18;
- skazani umieszczeni w izbie chorych – godz. 9-12 i 14-17.

Z kolei osoby tymczasowo aresztowane mogły kontaktować się ze swoimi obrońcami lub pełnomocnikami co najmniej raz w tygodniu, od poniedziałku do piątku w godz. 8-12 i 14-15. W przypadku, gdyby osadzony przebywał w tym czasie w izbie chorych, mógł zadzwonić w godz. 9-12 i 14-17⁷⁶.

W przypadku kontaktów telefonicznych z obrońcami i pełnomocnikami porządki wewnętrzne spełniały więc jedynie minimalny standard przewidziany ustawą, co jest niepokojące zarówno z punktu widzenia zapewnienia osadzonym efektywnego prawa do pomocy prawnej, jak i prewencji tortur (taki kontakt stanowi bowiem minimalną gwarancję zapobiegawczą dla osadzonych).

Wątpliwości KMPT budzi też brak możliwości rozmowy telefonicznej z prawnikiem w weekendy (niektóre kancelarie są bowiem czynne również w soboty, ponadto osadzony może indywidualnie umówić się z prawnikiem na kontakt z uwagi na specyfikę prowadzonej sprawy) oraz godziny połączeń, które należy zakończyć do godz. 15:00 i 15:30 (odpowiednio w przypadku osób tymczasowo aresztowanych i skazanych skierowanych do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego).

Wprowadzone regulacje mogą utrudniać osadzonym i ich pełnomocnikom omówienie istotnych z punktu widzenia prawnego kwestii oraz rzutować na możliwość faktycznego przygotowania się do czynności procesowych, sprawy sądowej lub urzędowej. Warto podkreślić, że sytuacja procesowa może mieć charakter dynamiczny, zaś środki zaskarżenia zawierają terminy zawite, które wymagają szybkiej konsultacji i omówienia strategii dalszej obrony. Osadzony powinien mieć więc co do zasady możliwość kontaktu z prawnikiem w szerszym zakresie, niż jest to określone w porządkach wewnętrznych. Rozmowa telefoniczna jest najszybszą formą kontaktu z profesjonalnym pełnomocnikiem, a przez to najskuteczniejszym narzędziem reakcji na zmieniające się otoczenie prawne osadzonego. Przy wielości spraw, które są prowadzone przed sądami wobec niektórych osadzonych, ograniczenie takiego kontaktu do jednego w tygodniu czyni prawo do obrony iluzorycznym i abstrakcyjnym.

---

⁷⁶ Zob. Porządek wewnętrzny dla tymczasowo aresztowanych, rozdział XII, pkt 1 i 3.

Obawy KMPT podziela Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej. W piśmie adresowanym do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, Prezes NRA⁷⁷ wskazał, że art. 8 § 3 k.k.w. określa jedynie minimalny, nie zaś maksymalny zakres kontaktu telefonicznego skazanych i ich obrońców/pełnomocników. Przyjęta przez dyrektorów jednostek penitencjarnych praktyka ograniczenia możliwości odbywania telefonicznych rozmów z adwokatami do jednego połączenia w tygodniu pozostaje zatem sprzeczna z założeniami art. 8 § 4 k.k.w.

Prezes NRA wyraził też pogląd, że ustalenie w porządku wewnętrznym możliwości korzystania przez skazanych pozbawionych wolności z samoinkasujących aparatów telefonicznych lub innych środków łączności wyłącznie w jeden dzień w tygodniu pozostaje rażąco sprzeczne z przepisami k.k.w. i rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości⁷⁸ oraz ingeruje w podstawowe prawa skazanych odbywających karę pozbawienia wolności.

Prezes NRA podkreślił również, że „nie można akceptować tak dużych dysproporcji w zakresie korzystania z aparatu telefonicznego pomiędzy jednostkami penitencjarnymi typu półotwartego a jednostkami penitencjarnymi typu zamkniętego, gdyż stanowi to przejaw nierównego traktowania wobec osób przebywających w zakładach typu zamkniętego”.

KMPT rekomenduje zwiększenie częstotliwości korzystania przez osadzonych z samoinkasujących aparatów telefonicznych do kontaktów z obrońcami i pełnomocnikami.

W czasie oglądu przedstawiciele KMPT zwrócili uwagę, że w pomieszczeniu do rozmów z adwokatem, radcą prawnym lub innym pełnomocnikiem znajdowała się kamera monitoringu, rejestrująca obraz. Wizytującym wyjaśniono, że pomieszczenie ma charakter tymczasowy, do czasu oddania do użytku nowej sali widzeń.

Krajowy Mechanizm pragnie podkreślić, iż na dostęp więźnia do prawnika należy patrzeć nie tylko przez pryzmat konieczności zapewnienia fachowej pomocy

---

⁷⁷ Zob. Pismo Prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 31 marca 2023 r., NRA.015-2.36.2022. Dostępne na stronie: <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/prezes-nra-wystapil-do-sadow-penitencjarnych-o-przeprowadzenie-kontroli/> [dostęp: 31 maja 2023 r.].

⁷⁸ Zob. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. poz. 2847).

prawnej, ale również jako na podstawową gwarancję prewencji tortur. Aby mogła ona funkcjonować właściwie, niezbędna jest całkowita poufność kontaktu⁷⁹.

Mimo iż w czasie rozmowy nie jest obecny funkcjonariusz, obecność kamery monitoringu może zniechęcać osadzonego do przekazania informacji o złym traktowaniu i ujawnienia dowodów takich zachowań (np. posiadanych obrażeń). Istnieje więc duże ryzyko, że w takich warunkach gwarancja ta nie zadziała właściwie.

Problem ten był już w przeszłości sygnalizowany przez Rzecznika Praw Obywatelskich. W ocenie RPO monitoring w jednostkach penitencjarnych nie może obejmować swoim zasięgiem informacji prawnie chronionych, w tym objętych np. tajemnicą adwokacką. Taką tajemnicę należy rozumieć możliwie szeroko. Obejmuje ona bowiem również materiały przekazane przez klienta lub adwokata w postaci notatek lub dokumentów. Udzielanie widzeń w monitorowanych pomieszczeniach może godzić w relację szczególnego zaufania obrońcy z jego mandantem oraz w skuteczność świadczonej pomocy prawnej. Takie spotkanie powinno odbywać się w warunkach pełnej poufności⁸⁰.

Poglądy Rzecznika podziela Naczelna Rada Adwokacka, która w piśmie przesłanym do RPO podkreśla, że widzenia z adwokatami realizowane w pomieszczeniach wyposażonych w system monitoringu wizyjnego mogą prowadzić do naruszenia tajemnicy adwokackiej i godzić w prawo do obrony, w tym prawo do swobodnego kontaktu z obrońcą oraz prawo do rzetelnego procesu⁸¹.

Ponadto Komisja Praw Człowieka Naczelnej Rady Adwokackiej zwraca uwagę, że tajemnica adwokacka, o której mowa w art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze⁸², obejmuje nie tylko informacje przekazywane ustnie, ale również wszystkimi innymi sposobami, np. poprzez dokumenty, gesty, notatki. Z tego też względu rejestrowanie obrazu ze spotkań adwokata z klientem narusza poufność przekazywania informacji. Podkreślono również, że osoby pozbawione wolności są szczególnie narażone na naruszanie ich podstawowych praw. Z tego też względu, dla celów prewencyjnych przed ewentualnymi nadużyciami ze strony władz publicznych,

---

⁷⁹ Zob. Uwagi i zalecenia SPT przedstawione w raporcie z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, § 116-117. Zob. także poglądy SPT dotyczące zapobiegawczej roli prawnika i konieczności spełnienia wymogu poufności przedstawione w raportach z wizyt w: Szwecji [CAT/OP/SWE/1, § 61], Meksyku [CAT/OP/MEX/1, § 126-127] oraz Ukrainie [CAT/OP/UKR/3, § 49, 50 i 52].

⁸⁰ Zob. Wystąpienie RPO do Prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 6 lutego 2019 r., IX.517.1802.2017.PM.

⁸¹ Zob. Pismo Prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 25 lutego 2019 r., znak NRA.56.1.2019.

⁸² Zob. Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz. U. z 2022 r., poz. 1184).

kluczowego znaczenia nabiera swobodny i objęty zasadą poufności kontakt z profesjonalnym obrońcą lub pełnomocnikiem. Niepokojąca jest więc praktyka monitorowania spotkań z adwokatem, co stanowi naruszenie podstawowych zasad wynikających z prawa do obrony i tajemnicy adwokackiej⁸³.

Ze stanowiskiem RPO zgodził się Centralny Zarząd Służby Więziennej. W piśmie z dnia 17 listopada 2017 r., skierowanym do Dyrektorów Okręgowych Służby Więziennej, Zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej wskazał: „Jako regułę należy przyjąć, iż widzenie osadzonego z adwokatem odbywa się w pomieszczeniu niemonitorowanym. W razie wykorzystywania pomieszczenia dla realizacji różnych czynności należy wdrożyć rozwiązania techniczne umożliwiające czasowe wyłączenie urządzeń rejestrujących lub ich ewentualne fizyczne maskowanie”⁸⁴.

KMPT rekomenduje, by do czasu oddania do użytku nowej sali widzeń zasłaniać kamerę monitoringu na czas trwania spotkania z prawnikiem. Po oddaniu do użytku nowej sali widzeń należy zapewnić realizację takich widzeń w niemonitorowanym pomieszczeniu, zapewniającym pełną poufność kontaktu.

6.8. Mechanizmy skargowe

Wizytujący dostrzegli niespójność w zakresie informacji wywieszonych na tablicach informacyjnych w poszczególnych oddziałach. Na niektórych tablicach brak było w ogóle adresów instytucji ochrony praw człowieka, do których osadzeni mogliby zwrócić się w przypadku naruszania ich praw. Na innych wyeksponowano adres m.in. sądu penitencjarnego sprawującego nadzór nad jednostką, Rzecznika Praw Obywatelskich, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i innych instytucji.

KMPT rekomenduje ujednoczenie informacji wyeksponowanych na tablicach informacyjnych w jednostce i zapewnienie, że wszyscy osadzeni mają zapewniony dostęp do danych teleadresowych krajowych i międzynarodowych instytucji ochrony praw człowieka.

Przedstawiciele KMPT zwrócili też uwagę, że w kilku miejscach na terenie Zakładu umieszczona była skrzynka przeznaczona na korespondencję kierowaną do

---

⁸³ Zob. Pismo Przewodniczącej Komisji Praw Człowieka przy Naczelnej Radzie Adwokackiej z dnia 2 lipca 2021 r., znak NRA.56.3.2021.

⁸⁴ Zob. Pismo Zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 17 listopada 2017 r., l. dz. BO.1693.2017.ZG.

instytucji międzynarodowych. Nie była ona jednak dostępna na każdym z oddziałów mieszkalnych. **KMPT rekomenduje zapewnienie jej dostępności dla wszystkich osadzonych.**

Dostęp do mechanizmu skargowego stanowi bowiem fundamentalną gwarancję prewencji tortur. CPT podkreśla, że takie mechanizmy mogą nie tylko łagodzić napięcia między osobami pozbawionymi wolności i personelem, ale także poprzez zapewnienie, że skargi są traktowane poważnie, przyczynić się do budowania pozytywnych relacji. Dlatego też wszystkie osoby pozbawione wolności przez władze publiczne, niezależnie od miejsca lub sytuacji, powinny mieć zagwarantowany bezpośredni, bezpieczny i poufny dostęp do organów rozpatrujących skargi⁸⁵.

6.9. Osadzeni w podeszłym wieku i z niepełnosprawnościami

W przeszłości osadzeni uczestniczyli w szkoleniach z zakresu opieki nad osobami starszymi i z niepełnosprawnościami⁸⁶. W latach 2022-2023 takie szkolenia nie były realizowane.

W ocenie KMPT zasadne byłoby wznowienie takich kursów, gdyż w praktyce to właśnie współosadzeni wspierają tę grupę więźniów w ich codziennym funkcjonowaniu. Należy podkreślić, że jednostka jest wyznaczona przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej do osadzania w niej osób poruszających się na wózkach ortopedycznych i wdrożone w niej rozwiązania powinny uwzględniać ich potrzeby.

6.10. Personel

Z informacji przekazanych wizytującym wynika, że na dzień 9 marca 2023 r. w dziale ochrony występowało 13 wakatów (stan etatowy funkcjonariuszy – 122). Ponadto dwóch funkcjonariuszy działu ochrony przebywało na długotrwałych zwolnieniach lekarskich. Jeden wakat występował też w dziale służby zdrowia.

SPT wskazuje, że poziom zatrudnienia ma bezpośredni wpływ nie tylko na bezpieczeństwo zarówno osadzonych, jak i personelu, ale także na możliwości organizowania przez personel codziennej pracy oraz na reżim instytucji jako całości.

---

⁸⁵ Zbiór standardów i poglądów CPT odnoszących się do mechanizmu skargowego można znaleźć w Dwudziestym Siódmym Raplocie Generalnym, CPT/Inf (2018) 4, § 68-91.

⁸⁶ Ostatnia realizacja kursu pt. „Opiekun osób starszych i niepełnosprawnych” odbyła się w okresie od 18 listopada 2019 r. do 29 listopada 2021 r. W kursie uczestniczyło 10 skazanych.

Odpowiedni poziom zatrudnienia zapobiega również wypaleniu zawodowemu wśród pracowników i pozwala im w pełni wykorzystać swoje możliwości zawodowe, zamiast koncentrować się wyłącznie na wykonywaniu codziennych obowiązków⁸⁷.

Problem z obsadą kadrową jednostek penitencjarnych został odnotowany przez SPT w raporcie z wizyty w Polsce w 2018 r. Podkomitet zalecił wówczas Polsce, by przeprowadziła ocenę liczby personelu niezbędnego do profesjonalnej służby, a także, w ramach ogólnego środka zapobiegawczego, aby zapewniła wynagrodzenie współmierne do wymaganych kwalifikacji i obowiązków służbowych⁸⁸.

KMPT rekomenduje obsadzenie wolnych w wyniku wakatów stanowisk pracy w dziale ochrony i służby zdrowia.

Personel jednostki w latach 2021-2023 realizował liczne szkolenia wewnętrzne. Przykładowo w tym okresie odbyły się szkolenia z zakresu:

- dla działu ochrony: użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej oraz bezpieczeństwa, humanitaryzmu i poszanowania godności ludzkiej osadzonych, konwojowania, obsługi monitoringu, działań minimalizujących prawdopodobieństwo podejmowania zachowań autoagresywnych, zapobiegania samobójstwom, rozpoznawania środków psychoaktywnych i innych przedmiotów niedozwolonych, kontroli przeprowadzanych w Służbie Więziennej, przeciwdziałania negatywnym przejawom podkultury przestępczej, zatruc i zakażeń pokarmowych, zjawiska korupcji, czynności profilaktycznych, przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, pierwszej pomocy przedmedycznej;
- dla działu penitencjarnego: prowadzenia oddziaływań penitencjarnych wobec osób skazanych na kary długoterminowe, przeciwdziałania zachowaniom autoagresywnym i suicydalnym osadzonych, przeciwdziałania negatywnym przejawom podkultury przestępczej, przepisów międzynarodowych w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności, zjawiska agresji i przemocy wśród osadzonych i postępowania ze sprawcami i ofiarami przemocy, substancji psychoaktywnych, udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej, sporządzania ocen okresowych i opinii penitencjarnej, sporządzania indywidualnych programów oddziaływania, zmian w Kodeksie karnym wykonawczym, czynności

---

⁸⁷ Zob. Raport SPT z wizyty w Szwecji w 2008 r., CAT/OP/SWE/1, § 140.

⁸⁸ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, § 42 i 43.

profilaktycznych w jednostce organizacyjnej, zasad etyki zawodowej, zasad kierowania osadzonych do nauczania i motywowania ich do podjęcia nauki, przeciwdziałania rasizmowi i ksenofobii, postępowania z osobami z niepełnosprawnościami.

- dla kadry medycznej ambulatorium: postępowania w przypadku wystąpienia u pacjenta świerzbu, wszawicy, gruźlicy, cukrzycy – zaleceń dotyczących podawania insuliny, zatruc pokarmowych, szczepień COVID-19, chorób wirusowych HIV, HCV, HBV, opieki medycznej wobec nieletnich, aktów prawnych. Ponadto dwie pielęgniarki wzięły udział w szkoleniu pt. „Zakażenie HIV – aspekty medyczne i psychospołeczne”, organizowanym przez Dyrektora Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi.

KMPT pozytywnie ocenia powyższe inicjatywy. Z pewnością zwiększą one potencjał zawodowy personelu i będą korzystne z punktu widzenia doboru odpowiednich form opieki i nadzoru nad osadzonymi.

KMPT rekomenduje, by do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych cyklicznie włączać zagadnienia związane z: międzynarodowymi standardami praw człowieka i prewencją tortur (w tym standardami i zaleceniami SPT i CPT), zakazem dyskryminacji (m.in. ze względu na niepełnosprawność, wiek, orientację seksualną, pochodzenie), komunikacją interpersonalną i deeskalacją napięcia w sytuacjach konfliktowych, sposobami radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu, postępowaniem z osobami wymagającymi szczególnego nadzoru i pracy z grupami wrażliwymi (np. z osobami starszymi, z niepełnosprawnościami, nie w pełni sprawnymi ruchowo, osobami z zaburzeniami psychicznymi, somatycznie chorymi), wczesnym wykrywaniem symptomów przemocy, praktycznym wykorzystywaniem Protokołu stambulskiego (zob. też pkt 5.3 raportu), pracy z traumą i ofiarami przemocy.

SPT wskazuje, że szkolenie personelu jest mechanizmem zapobiegania torturom. Z tego też względu powinno ono obejmować funkcjonariuszy na wszystkich poziomach, mieć charakter prewencyjny i być ukierunkowane na ochronę praw

człowieka oraz zapobieganie torturom i innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu⁸⁹.

Z kolei CPT podkreśla znaczenie komunikacji interpersonalnej i rozwoju odpowiednich relacji na linii funkcjonariusz – osadzony. W ocenie CPT posiadanie odpowiednich umiejętności w tym zakresie może doprowadzić do zmniejszenia napięć w zakładzie karnym, rozładowania sytuacji, które mogłyby przekształcić się w przemoc oraz zwiększyć kontrolę i bezpieczeństwo. W rezultacie praca personelu penitencjarnego może być znacznie bardziej satysfakcjonująca⁹⁰.

Na potrzebę odpowiednich szkoleń personelu penitencjarnego wskazują również Reguły Nelsona Mandeli. Zgodnie z nimi „cały personel więzienny będzie charakteryzował się odpowiednim poziomem wykształcenia oraz zapewnione mu zostaną możliwości i środki niezbędne do wykonywania swoich obowiązków w sposób profesjonalny. (...) Po rozpoczęciu swojej służby i w trakcie swojej kariery zawodowej personel będzie utrzymywał i pogłębiał wiedzę oraz umiejętności zawodowe, uczęszczając na regularnie organizowane kursy” (Reguła 75). Reguły Nelsona Mandeli wskazują też zakresy tematyczne szkoleń personelu penitencjarnego (Reguła 76).

Zgodnie z art. 10 i 16 Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur, materiały szkoleniowe dotyczące zakazu stosowania tortur i innych form okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania powinny zostać włączone do programów szkoleniowych personelu penitencjarnego.

6.11. Nadzór sądowy

Wizytujący zapoznali się ze sprawozdaniem z wizytacji sędziego penitencjarnego VI Wydziału Penitencjarnego i Nadzoru nad Wykonywaniem Orzeczeń Karnych Sądu Okręgowego w Łodzi, przeprowadzonej w jednostce w dniach 14-30 marca 2022 r. Sędzia wizytator nie stwierdziła uchybień w funkcjonowaniu jednostki i odstąpiła od wydania zaleceń pokontrolnych.

Z powyższego sprawozdania wynika, że poprzednia wizytacja Zakładu Karnego w Łowiczu miała miejsce 1-28 czerwca 2017 r., zaś ta aktualna została przeniesiona z 2021 r.

---

⁸⁹ Zob. Raport SPT z wizyty w Meksyku w 2008 r., CAT/OP/MEX/1, § 95.

⁹⁰ Zob. Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2001)16, § 26; Drugi Raport Generalny, CPT/Inf (92) 3, § 60.

Zgodnie z § 4 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego, wizytacje zakładów karnych przeprowadza się nie rzadziej niż raz na cztery lata⁹¹. Jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie występowania uchybień w funkcjonowaniu jednostki, prezes sądu okręgowego lub apelacyjnego bezzwłocznie poleca sędziemu penitencjarnemu przeprowadzenie lustracji (§ 4 ust. 3 ww. rozporządzenia).

W opinii KMPT regularne wizytowanie przez sędziego penitencjarnego zakładu karnego ma istotne znaczenie dla skutecznej prewencji tortur i innych form okrutnego, poniżającego traktowania albo karania. Sędzia penitencjarny ma bowiem nieograniczone prawo wstępu w każdym czasie do jednostki, poruszania się po jej terenie, przeprowadzania poufnych rozmów z osadzonymi (oraz badania ich wniosków, skarg i próśb), przeglądania dokumentów i żądania wyjaśnień od administracji tych jednostek⁹². Ma też możliwość uchylenia sprzecznej z prawem decyzji dotyczącej osadzonego, wydanej przykładowo przez dyrektora jednostki lub komisję penitencjarną, a w przypadku stwierdzenia niezgodnego z prawem pozbawienia wolności, zawiadomienie właściwego organu lub zwolnienie takiej osoby z detencji⁹³. Występuje też z wnioskiem do Ministra Sprawiedliwości o zawieszenie działalności lub likwidację jednostki penitencjarnej (w całości lub w części) w przypadku powtarzania się rażących uchybień w jej funkcjonowaniu lub gdy istniejące w niej warunki nie zapewniają poszanowania praw osób tam przebywających, a uchybienia te nie zostały usunięte w wyznaczonym terminie⁹⁴.

W czasie swojej wizyty sędzia penitencjarny może ujawnić przypadki niewłaściwego traktowania osadzonych lub naruszania ich praw i podjąć działania następcze, zmierzające do wyeliminowania takich przypadków. Jego częsta obecność na miejscu ma zatem walor prewencyjny, sprzyja podniesieniu standardów pracy personelu penitencjarnego i zmianie kultury instytucjonalnej.

CPT w swoim sprawozdaniu rocznym za 1991 r. wskazuje: „Możliwość składania skutecznych skarg oraz procedury inspekcyjne są podstawowymi gwarancjami przeciwko złemu traktowaniu w zakładach karnych. Osadzeni powinni mieć otwartą

---

⁹¹ Zob. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego (Dz. U. Nr 152, poz. 1496). Zob. też rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 października 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego (Dz. U. Nr 202, poz. 1339).

⁹² Zob. art. 33 k.k.w.

⁹³ Zob. art. 34 § 1 i 4 k.k.w.

⁹⁴ Zob. art. 35 § 3 k.k.w.

drogę skarżenia się zarówno w ramach, jak i poza systemem penitencjarnym, włącznie z możliwością poufnego zwrócenia się do właściwej władzy. Komitet przywiązuje szczególną uwagę do regularnych wizytacji w zakładach karnych przez niezależne organy (np. radę inspekcyjną lub sędziego penitencjarnego), które mają uprawnienia do przyjmowania skarg od osadzonych (i podejmowania odpowiednich działań w razie potrzeby), a także wizytowania pomieszczeń w zakładzie karnym. Tego typu organy mogą odegrać ważną rolę między innymi w łagodzeniu konfliktów, do których może dojść pomiędzy władzami zakładu karnego a określonym osadzonym lub ogółem osadzonych⁹⁵.

SPT również podkreśla rolę sędziów w procesie przeciwdziałania torturom i złemu traktowaniu w jednostkach penitencjarnych. Podkomitet wskazuje, że rzetelny proces sądowy nie kończy się z chwilą wydania wyroku w sprawie karnej, ale obejmuje również wszystkie aspekty związane z jakością pozbawienia wolności, z naciskiem na prawa osadzonego. Aby osadzeni mogli powoływać się na normy chroniące ich przed nadużyciami, musi istnieć bezstronna strona trzecia, która będzie egzekwować te normy. Tą stroną, w ocenie SPT, powinien być sędzia wizytujący jednostki penitencjarne. W ten sposób ustanawia się trójstronny związek, oparty o zasadę równości broni (sędzia zajmuje wierzchołek piramidy, a osadzony i władze więzienne znajdują się na dolnych rogach). Więzień przestaje być „przedmiotem” traktowania, a staje się „podmiotem” stosunku prawnego i w razie konfliktu z władzą może dochodzić swoich praw na zasadzie równości broni wobec administracji. Istnieje więc pilna potrzeba, aby państwa strony OPCAT zapewniły skuteczną kontrolę sądową do monitorowania wykonywania wszelkich środków pozbawienia wolności związanych z wykonywaniem kary lub tymczasowym aresztowaniem⁹⁶.

Z uwagi na powyższe pożądane jest, by wizytacje sędziego penitencjarnego w jednostce miały miejsce jak najczęściej.

Z rozmów z osadzonymi, personelem i kierownictwem Zakładu wynikało, że posiedzenia sądu penitencjarnego od czasów pandemii COVID-19 odbywają się wyłącznie w formie zdalnej na terenie jednostki.

Powyższa praktyka jest problematyczna z punktu widzenia prewencji tortur. Osobisty dostęp osadzonego do sędziego daje bowiem więźniowi bezpieczną

---

⁹⁵ Zob. Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3, § 54.

⁹⁶ Zob. Provisional statement on the role of judicial review and due process in the prevention of torture in prisons, adopted by the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment at its sixteenth session, 20 to 24 February 2012, CAT/OP/2.

przezeń do zgłoszenia przypadków nadużyć i złego traktowania, zaś gdyby osadzony posiadał widoczne obrażenia ciała, sędzia jest w stanie udokumentować ten fakt w protokole rozprawy i podjąć w sprawie dalsze działania. Osobisty udział osadzonego na rozprawie odbywającej się w sądzie minimalizuje też ryzyko nacisku ze strony funkcjonariuszy Służby Więziennej (więzień znajduje się bowiem w neutralnym miejscu, poza jednostką, w której na co dzień przebywa). W jednostce i pod nadzorem funkcjonariuszy szanse na to, że więzień opowie o złym traktowaniu i pokaże posiadane obrażenia (szczególnie te niewidoczne na pierwszy rzut oka), są niewielkie.

Połączenia sądowe w formie zdalnej obarczone są też barierami i ryzykiem, które stwarza technologia, takimi jak słaba jakość połączenia i/lub przerywanie połączenia. Może to rzutować na zrozumienie przebiegu rozprawy, otrzymanych pouczeń i zrozumienia własnych praw (szczególnie przez osoby w podeszłym wieku i/lub niedosłyszące) oraz utrudniać sędziemu zidentyfikowanie i zarejestrowanie zarzutów dotyczących tortur i złego traktowania osadzonych. Przykładowo słaba jakość wideo może uniemożliwić dostrzeżenie obrażeń lub ich wielkość.

Optymalnym rozwiązaniem jest więc, by posiedzenia sądowe odbywały się w formie tradycyjnej, a sędziowie pytali osadzonych o sposób traktowania podczas pobytu w jednostce penitencjarnej lub innym miejscu pozbawienia wolności, w zależności od sytuacji (np. podczas pobytu pod nadzorem Policji).

CPT podnosi tę kwestię w kontekście zwalczania złego traktowania przez Policję. Wskazuje przy tym, że „postawienie osoby przed sędzią stanowi dogodną okazję do złożenia skargi przez podejrzanego, którego poddano złemu traktowaniu. Ponadto nawet jeśli brak jest takiej skargi, sędzia ma możliwość podjęcia w odpowiednim czasie działań, gdy zauważy oznaki złego traktowania (np. obrażenia ciała, ogólny wygląd osoby i jej zachowanie)”⁹⁷.

KMPT rekomenduje Prezesowi Sądu Okręgowego w Łodzi zapoznanie sędziów VI Wydziału Penitencjarnego i Nadzoru nad Wykonywaniem Orzeczeń Karnych Sądu Okręgowego w Łodzi z powyższą argumentacją.

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

---

⁹⁷ Zob. Dwunasty Raport Generalny, CPT/Inf (2002) 12, § 45.

7.1. Dyrektorowi Zakładu Karnego w Łowiczu:

1. Podjęcie efektywnych działań w celu zapewnienia, że wszystkie osoby, z którymi przedstawiciele KMPT przeprowadzili rozmowy, nie są przepytywane na okoliczność ich przebiegu i nie doświadczyły żadnych represji w związku z nimi;
2. Podjęcie pilnych działań wyjaśnienia zgłaszanych przez osadzonych krytycznych uwag w zakresie traktowania przez personel jednostki;
3. Przeprowadzanie kontroli osobistych z poszanowaniem godności osób kontrolowanych i w sposób etapowy;
4. Zmianę sposobu nadzoru nad osadzonymi korzystającymi z toalety w przedsiionku celi zabezpieczającej;
5. Stosowanie celi izolacyjnej wyłącznie do osadzania w niej osób ukaranych karą dyscyplinarną z art. 143 § 1 pkt 8 lub art. 222 § 2 pkt 5 k.k.w.;
6. Rejestrowanie obrazu i dźwięku w czasie stosowania środków przymusu bezpośredniego. W przypadku wyznaczania funkcjonariuszy do zabezpieczania przebiegu czynności w jednostce powinni oni profilaktycznie zabierać ze sobą kamerę przenośną i rejestrować czynności służbowe z udziałem osadzonego;
7. Stosowanie kajdanek na czas transportu osadzonych i ich pobytu poza jednostką penitencjarną tylko w przypadkach uzasadnionych okolicznościami konkretnego przypadku (np. wskazującymi na możliwość ucieczki zatrzymanego lub na wystąpienie u niego agresji lub samoagresji);
8. Zwiększenie w jednostce obsady lekarzy podstawowej opieki medycznej;
9. Przeprowadzanie profilaktycznych badań medycznych wszystkich osadzonych po ich przyjęciu do Zakładu, w tym osadzonych przetransportowanych z innych jednostek penitencjarnych;
10. Zapewnienie w jednostce całodobowej opieki pielęgniarzkiej;
11. Zapewnienie poufności świadczeń zdrowotnych udzielanych osadzonym, na zasadach określonych w Kodeksie karnym wykonawczym. Świadczenia te powinny odbywać się poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariuszy niewykonujących zawodu medycznego;
12. Obsadzenie wakatów w dziale ochrony i służby zdrowia;
13. Uzupelnienie braków w obsadzie psychologów penitencjarnych oraz zwiększenie liczby psychologów zatrudnionych w jednostce;

14. Rozważenie zatrudnienia dodatkowego psychologa do oddziału terapeutycznego dla skazanych uzależnionych od innych niż alkohol substancji psychoaktywnych;
15. Usunięcie blend z okien cel mieszkalnych. Jeżeli uzasadniają to względy bezpieczeństwa, zalecane jest zastąpienie ich innymi zabezpieczeniami, gwarantującymi odpowiedni poziom dostępu do świeżego powietrza oraz naturalnego światła;
16. Likwidację cel 11-osobowych;
17. Odświeżenie wyeksploatowanych cel mieszkalnych;
18. Wymianę wyeksploatowanych lub nienadających się do użytku materacy i poduszek;
19. Umożliwienie osadzonemu wymianę koców, jeśli zajdzie taka potrzeba;
20. Kontynuację zaplanowanych prac remontowych;
21. Modernizację placów spacerowych w celu umożliwienia osadzonemu odbywanie spaceru w bardziej przestronnych warunkach. Powinny one odpowiadać standardom CPT w tym zakresie;
22. Zorganizowanie boiska dla osadzonych;
23. Utworzenie w sali widzeń (zarówno tej tymczasowej, jak i nowo wybudowanej) kąci zabaw dla dzieci;
24. Zwiększenie częstotliwości korzystania przez osadzonych z samoinkasujących aparatów telefonicznych;
25. Umożliwienie wszystkim skazanym kontaktu za pomocą komunikatora Skype, niezależnie od tego, czy utrzymują kontakty z bliskimi w formie widzeń;
26. Zastąpienie kamery monitoringu w pomieszczeniu do spotkania z prawnikiem (do czasu oddania do użytku nowej sali widzeń). Po oddaniu do użytku nowo budowanej sali widzeń należy zapewnić realizację spotkań z prawnikiem w niemonitorowanym pomieszczeniu, zapewniającym pełną poufność kontaktu;
27. Przeszkolenie personelu medycznego, psychologów, wychowawców i innych funkcjonariuszy oraz pracowników cywilnych mogących mieć kontakt z osadzonymi z praktycznego stosowania Protokołu stambulskiego;
28. Włączenie do programów szkoleniowych personelu obszarów tematycznych wskazanych w pkt 6.10 raportu;
29. Ujednolicenie informacji wyeksponowanych na tablicach informacyjnych w jednostce i zapewnienie, że wszyscy osadzeni mają zapewniony dostęp do

- danych teleadresowych krajowych i międzynarodowych instytucji ochrony praw człowieka;
30. Zapewnienie, że skrzynki na korespondencję kierowaną do instytucji międzynarodowych są dostępne dla wszystkich osadzonych;
  31. Przeszkolenie osadzonych z zakresu opieki nad osobami starszymi i z niepełnosprawnościami;
  32. Zakup gier planszowych dla osadzonych, z możliwością ich wypożyczenia u wychowawców;
  33. Rozważenie zmiany lokalizacji gabinetu psychologa, o którym mowa w pkt 6.4 raportu.

7.2. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Łodzi:

1. Zapewnienie Dyrektorowi Zakładu Karnego w Łowiczu środków finansowych na realizację tych spośród powyższych zaleceń, które wymagają nakładów finansowych.

7.3. Prezesowi Sądu Okręgowego w Łodzi:

1. Zapoznanie sędziów VI Wydziału Penitencjarnego i Nadzoru nad Wykonywaniem Orzeczeń Karnych Sądu Okręgowego w Łodzi z argumentacją przedstawioną w pkt 6.11 raportu, odnoszącą się do sposobu wyznaczania posiedzeń sądu penitencjarnego.

Opracował: Rafał Kulas

Za Zespół podpisuje:

Przemysław Kazimirski

Dyrektor Zespołu

/-podpisano elektronicznie/